Grunnlag for innspill til jordbruksforhandlingene 2023

Studie- og høringsmateriell
til bruk i lokale bondelag

Forord

Her kommer årets studiehefte for innspill til jordbruksforhandlingene. Vi løfter fram temaer vi mener er aktuelle foran årets forhandlinger, men dere må gjerne komme med innspill på andre emner også.

Sterk kostnadsvekst bekymrer mange bønder for tida. Kostnadsveksten har også prega arbeidet i Bondelaget. Det er en kostnadsvekst vi knapt har sett maken til og som vi frykter utfordrer produksjonsevnen. I tillegg er det store endringer i markedet som bidrar til uforutsigbarhet for mange bønder. Det siste året har det pågått et arbeid med å utvikle et nytt tallgrunnlag til jordbruksforhandlingene. I skrivende stund pågår det fortsatt en høringsprosess med frist 16. januar på NOU-rapporten fra Inntektsutvalget. Dagens tallgrunnlag med noen forbedringer er egna til å kreve kostnadskompensasjon og inntektsutvikling som andre grupper i samfunnet. Men det ikke er egna til å fastsette hvor stort inntektsgapet er mellom bønder og lønnsmottakere, det vil si inntektsmåling på nivå. Vi vet at dette gapet er stort, og også ekspertene i inntektsutvalget påpeker at næringa har vedvarende lave jordbruksinntekter.

I Norges Bondelag prioriterer vi på topp jobben med å tette inntektsgapet. Det er viktig for bonden og for landets matproduksjon og beredskapsevne. Matproduksjon kan ikke skrus av eller på når behovet brått oppstår. Det må vi skape større bevissthet om.

Jeg håper lokallaga inviterer alle medlemmer til å komme med innspill foran årets jordbruksforhandlinger. Vi trenger gode landbrukspolitiske diskusjoner med stor takhøyde. Det er gjennom diskusjonene vi bringer Bondelaget og landbrukspolitikken framover. Jeg oppfatter at vi ofte er enige om hovedmåla. Vi vil ha bedre vilkår for bonden og matproduksjon over hele landet. Veien fram til målet er vi nødvendigvis ikke alltid enige om. Med ulike innfallsvinkler kan vi utfordre hverandre, og diskutere fordeler og ulemper med forslagene. Alle kan ikke få med sine innspill i årets krav. Blant annet fordi innspill vil kunne peke i ulike retninger. Men, jeg kan forsikre dere om at innspill blir lest og vurdert. Til sammen utgjør innspilla fra lokallaga grunnmuren i fylkeslagenes innspill, som igjen veier meget tungt når forhandlingsutvalget i Norges Bondelag utformer det endelige kravet.

Matsikkerhet tas ofte for gitt i Norge, til tross for økt uforutsigbarhet i global matproduksjon. Når ditt lokallag gir innspill til årets jordbruksoppgjør, vil jeg gjerne at dere synliggjør hva jordbruket i din kommune bidrar med av matproduksjon og hvilke forventninger dere har til årets jordbruksoppgjør. Gjør det gjerne med et innlegg på sosiale medier eller i lokalavisa. Fram mot årets jordbruksoppgjør skal vi i fellesskap synliggjøre at den norske bonden er helt avgjørende for landets beredskapsevne og synliggjøre hvorfor landbruksnæringa må gis prioritet i ei urolig tid.

Lykke til med årets studie- og høringsarbeid i lokallaget! Vi venter spent på innspillet fra nettopp ditt lokallag!

Hilsen fra Sigrid Hjørnegård, Generalsekretær i Norges Bondelag

1 Innhold

Forord....1
Del 1 av studieheftet....3
1 Jordbruksoppgjør – Kostnadsvekst, inntekt og inntektsutvikling....3
2 Hovedprioriteringer i fordeling....10
3 Velferd....14
4 Investeringer....16
5 Tilskudd ved produksjonssvikt....18
6 Bærekraftig landbruk....19
6.1 Klimaarbeidet i landbruket....19
6.2 Nasjonalt og regionalt miljøprogram....21
6.3 Regionale miljøprogram....22
6.4 Økologisk produksjon....23
6.5 Dyrevelferd....24
7 Strategi fram mot forhandlingene og aksjonsberedskap....25
Del 2 av studieheftet- ulike produksjoner....27
8 Ku- og geitemelk....27
9 Storfekjøtt....32
10 Sau og lam....34
11 Svinekjøtt....36
12 Egg og fjørfekjøtt....38
13 Korn og kraftfôr....40
14 Grønnsaker, frukt, bær og potet....43

Leder Bjørn Gimming og nestleder Bodhild Fjelltveit forbereder seg til jordbruksoppgjøret sammen med ansatte i Bondelaget.

Del 1 av studieheftet

1 Jordbruksoppgjør – Kostnadsvekst, inntekt og inntektsutvikling

Se også Opplæringsheftet kapittel 3 om Jordbruksforhandlingene, ramme og finansiering.

Jordbruksoppgjøret våren 2022 var et av de mer krevende jordbruksoppgjørene. Spesielt krevende fordi kostnadsveksten var i full galopp, og det lå an til store svikt i forutsetningene fra fjorårets jordbruksoppgjør. Dermed forhandlet man både kompensasjon og inntektsutvikling for inneværende år i tillegg til inntektsvekst for kommende år.

Dette var første jordbruksoppgjør med Støre-regjeringen. Riktignok hadde man gjennomført tilleggsforhandlinger høsten 2021 pga vesentlig sterkere prisvekst på gjødsel og byggevarer enn forutsatt i jordbruksoppgjøret våren 2021. I tilleggsforhandlingene imøtekom regjeringen kravet om full inndekning med 754 mill. kroner utbetalt som en del av produksjonstilskuddet i februar. Regjeringsplattformen har mange gode ambisjoner for landbruket, ikke minst på inntekt. Plattformen sier at regjeringen vil:

«Leggje fram ein forpliktande og tidfesta plan for å tette inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet. Opptrappinga skal skje i samarbeid med partane i jordbruksavtalen og baserast på nytt talgrunnlag.»

Da regjeringen ble enige med SV om statsbudsjettet for 2022, gjorde Stortinget et vedtak som løftet inntekts-ambisjonene ytterligere ved at: *«Stortinget ber regjeringen legge fram en forpliktende og tidfestet plan i løpet av 2022 for å tette inntektsgapet. Det skal tettes uavhengig av bruksstørrelse, produksjon og landsdel».*

Til tross for at man var klar over at politikerne måtte bevilge mye penger for å dekke opp kostnadsveksten, var forventningene til et godt jordbruksoppgjør skyhøye. Men, usikkerheten og spenningen om utfallet var også stor. Ville kravet gjenspeile den kritiske situasjonen i næringa? Ville den politiske viljen fra regjeringa være til stede til å følge opp egne ambisjoner?

Da Jordbruket (Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag) la fram kravet var første bud: Full kostnadskompensasjon! Utover det var hovedprioriteringene:

- Beredskap og matsikkerhet i urolige tider: Sørge for høyest mulig produksjon i 2022 og 2023 gjennom en ekstra utbetaling i 2022 for kostnadskompensasjon.
- Inntektsløft: Starte snuoperasjonen i norsk landbruk og sikre norsk matproduksjon. Redusere inntektsgapet til andre grupper betydelig og bedre velferdsordningene.
- Håndtere usikkerhet: Bli enige om tiltak og løsninger innenfor Jordbruksavtalen for å håndtere store svingninger og stor usikkerhet det kommende året.

Inkludert kompensasjonen for 2021/22 var samlet krav på 11.567 mill. kroner. Utover kostnadsdekning, krevde faglaga å få redusert inntektsgapet mellom bønder og gjennomsnittslønnsmottakeren med 100.000 kr/årsverk.

Kravet skulle finansieres med 8.080 mill. kroner i økte budsjettoverføringer + 1.671 mill. kroner i tilleggsbevilgning for 2022, 1.525 mill. kroner i økte målpriser og resten gjennom økt utnyttelse av jordbruksfradraget og ubrukte midler fra året før.

Uka etter kravet, kom Regjeringa med sitt tilbud. Ramma var på 10.150 mill. kroner. Tilbudet la opp til full kostnadskompensasjon for 2022 med en ekstrautbetaling av tilskudd. I tillegg til inntektsvekst også for 2022. For 2023 la tilbudet til rette for at bønder skulle få kronemessig lik inntektsvekst som andre grupper i samfunnet (25.300 kr/årsverk) og i tillegg få redusert inntektsgapet mellom bønder og gjennom-snittslønnsmottakeren med om lag 30.000 kr/årsverk.

Gjennom intense forhandlinger fram til 16. mai, ble partene enige om en jordbruksavtale med en samlet ramme for 2022 og 2023 på 10,9 mrd. kroner. Avtalen la opp til:

- Full kompensasjon for merkostnadsveksten i 21/22 i forhold til hva som var beregnet tidligere og forutsatt i jordbruksoppgjøret 2021. Kompensasjonen skulle gis gjennom en ekstra tilskuddsutbetaling høsten 2022 og økt prisuttak i markedet, både gjennom økte målpriser fastsatt i jordbruksoppgjøret og økte priser på kjøtt og egg fastsatt av markedsregulator Nortura.
- Økt inntektsvekst i 2022 utover kompensasjon.
- Inntektsvekst som andre, pluss 40.000 kr/årsverk i tetting av inntektsgap i 2023.

Det gode resultatet i jordbruksforhandlingene var viktig for å kunne håndtere usikkerheten i ei urolig tid, og viste at regjeringen prioriterer norsk matproduksjon. Men, i tiden etter årets jordbruksoppgjør opplever mange bønder fortsatt sterk kostnadsvekst, særlig for kraftfôr, gjødsel og diesel.

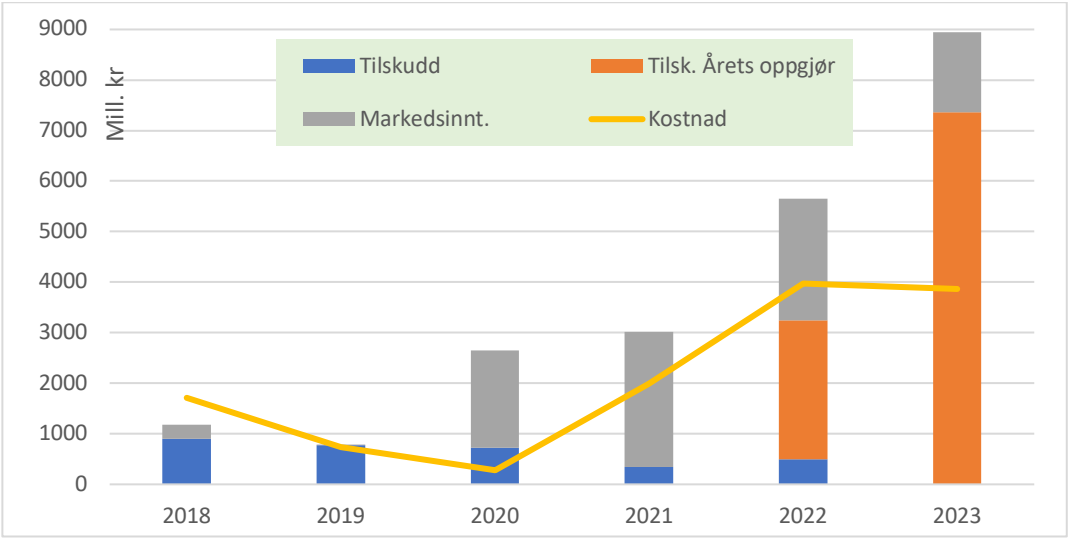

Figur 1 *Økte budsjettoverføringer i jordbruksoppgjøret året før, økt markedsinntekter sammenstilt med kostnadsutviklingen i jordbruket*

De blå søylene viser økningen i budsjettmidler (tilskudd) for de foregående 5 jordbruksoppgjørene. De har variert fra 350 mill. kr opp til 770 mill. kr. 2018 inkluderer økte tilskudd i krisepakka for avlingsskade pga tørkesommeren. Den orange søylen viser hvor mye tilskudd som er bevilget i tilleggsforhandlinger i fjor (754 mill. kr) og i årets jordbruksoppgjør for 2022 (2000 mill. kr) og 2023 (5505 mill. kr). De grå søylene viser hvor mye markedsinntektene har endret seg det enkelte år. Ytterpunktene er 2019 da de sto stille, mens 2021 ga økte markedsinntekter på 2660 mill. kroner. Summen av disse inntektene er relatert til kostnadsutviklingen en har hatt (gul kurve). For 2022 er det lagt inn prognosen for kostnadsvekst som budsjettnemnda utarbeidet i fjor vår påplusset 400 mill. kroner i kraftfôrkostnader for 2022. Kostnadsveksten i 2023 er den forutsatte kostnadsveksten partene la til grunn i siste jordbruksoppgjør.

For 2018 ser kostnadene ut til å være høyere enn inntektene. For 2019 er kostnadsveksten om lag like stor som økte tilskudd og markedsinntekter. For 2020 var kostnadsveksten svært lav, pga fall i energipriser. Etter 2020 har kostnadsveksten vært enorm, men for jordbruket som gjennomsnitt, ser det ut til at summen av økte markedsinntekter og tilskudd absorberer kostnadsveksten. Her kan det imidlertid ligge store variasjoner mellom produksjoner, og ikke minst enkeltbruk. Eksempler på dette ser en blant annet i forhold til når gjødselkjøp er foretatt. De som kjøpte gjødsel til vekstsesongen 2022 tidlig på høsten 2021, ga rundt 5 kr/kg, mens de som kjøpte på våren måtte opp i 11-12 kr/kg. Har man f.eks 500 dekar som man gjødsler med 60 kg/daa, utgjør forskjellig tidspunkt for gjødselkjøp ca 200.000 kroner. Er dette f.eks en kornbonde, som har under et halvt årsverk i arbeidsforbruk, slår dette ut med rundt en halv million kroner i ulik inntekt pr årsverk.

I jordbruksforhandlingene sammenligner vi inntektsutvikling for bønder med inntektsutvikling for lønnsmottaker. Hvordan var årets lønnsoppgjør for lønnsmottakeren? Frontfagene endte på en lønnsvekst på 3,7 prosent. Selv om enkelte grupper streiket, med tvungen lønnsnemnd som resultat, er inntrykket at en er veldig nær 3,7 prosent for de fleste. Noen reallønnsvekst kan de neppe se fram til. Til det er prisstigningen altfor høy. 7,5 prosent siste 12 måneder. Samtidig setter Norges Bank opp renta ved hver anledning i et forsøk på å dempe prisstigningen. På samme måte som lønnsmottakeren, vil selvsagt også bønder merke prisstigning og rentevekst, både på næringsdelen og privat.

Et etterlatt inntrykk er likevel at mange lønnsmottakere, og kanskje også politikere, mener bøndene har kommet godt ut, mens det motsatte er tilfelle for lønnsmottakerne. I lys av dette, må det jobbes med å skape forståelse for et jordbruksoppgjør som kan løfte inntektene til bøndene mer enn lønnsmottakerne for å tette inntektsgapet selv i tider med høy kostnadsvekst.

1.1 Tette gap og opptrappingsplan

Norges Bondelag har jobbet for å få på plass et nytt tallgrunnlag så raskt som mulig, men slik det ser ut nå, må vi ta høyde for at det ikke foreligger et tallgrunnlag som er egnet til å tallfeste inntektsgapet mellom bønder og lønnsmottakere før jordbruksoppgjøret 2023.

Årsmøtet i Norges Bondelag juni 2021 stilte fem krav til den neste regjeringa for å øke inntektene til norsk landbruk:

1. Inntekt på nivå med andre
2. Økte investeringsmidler
3. Et bedret importvern
4. Matprodusenter må sikres sin rettmessige andel av verdikjeden for mat
5. Støtte til klimatiltak

Inntektsutvalget (Grytten-utvalget) leverte sin rapport 3. oktober. Den er nå ute på høring, og mange lokallag har engasjert seg i saken og sendt inn innspill til fylkeslaget. LMD har satt høringsfrist til 16. januar. Så skal høringsuttalelsene gjennomgås det skal konkluderes i departement og regjering før det sendes et dokument til Stortinget for behandling der (Stortingsproposisjon eller -melding). Det er ikke kjent hvilken tidsplan regjeringen ser for seg så vi må være forberedt på at Stortinget ikke rekker å behandle saken så tidlig at budsjettnemnda rekker å gjøre omfattende endringer i grunnlagsmaterialet før forhandlingene til våren. Vi må derfor planlegge for at jordbruksoppgjøret 2023 baserer seg på de samme prinsippene i tallgrunnlaget som tidligere.

I forkant av fjorårets jordbruksoppgjør uttalte Landbruks- og matminister Sandra Borch at selv om man ikke har det nye tallgrunnlaget klart, er ikke det til hinder for å starte inntektsløftet allerede til våren. Dette må vi forutsette også gjelder kommende forhandlinger: **Manglende politiske avklaringer på hvordan tallgrunnlaget skal utformes for å sammenligne inntektsnivået til bønder med inntektsnivået til lønnsmottakere, kan ikke være til hinder for at jordbruksoppgjøret til våren legger til rette for å tette inntektsgapet!** Altså gi vesentlig høyere inntektsmuligheter for bønder enn lønnsmottakere.

Ledertrioen og forhandlingsutvalget i Norges Bondelag. Fra venstre, Bjørn Gimming, Egil Hoen og Bodhild Fjelltveit

1.2 Kostnadsvekst

Som figur 1 viser, er vi inne i en periode med sterk kostnadsvekst. Uten at kostnadsveksten dekkes inn, enten gjennom økte priser i markedet eller økte tilskudd, får bønder heller ingen inntektsvekst eller muligheter for å tette inntektsgapet til andre grupper i samfunnet.

2022

I jordbruksoppgjøret prognoserer Budsjettnemnda for jordbruket utviklingen i priser og volumer for innværende år, både for inntekts- og kostnadskomponenter.

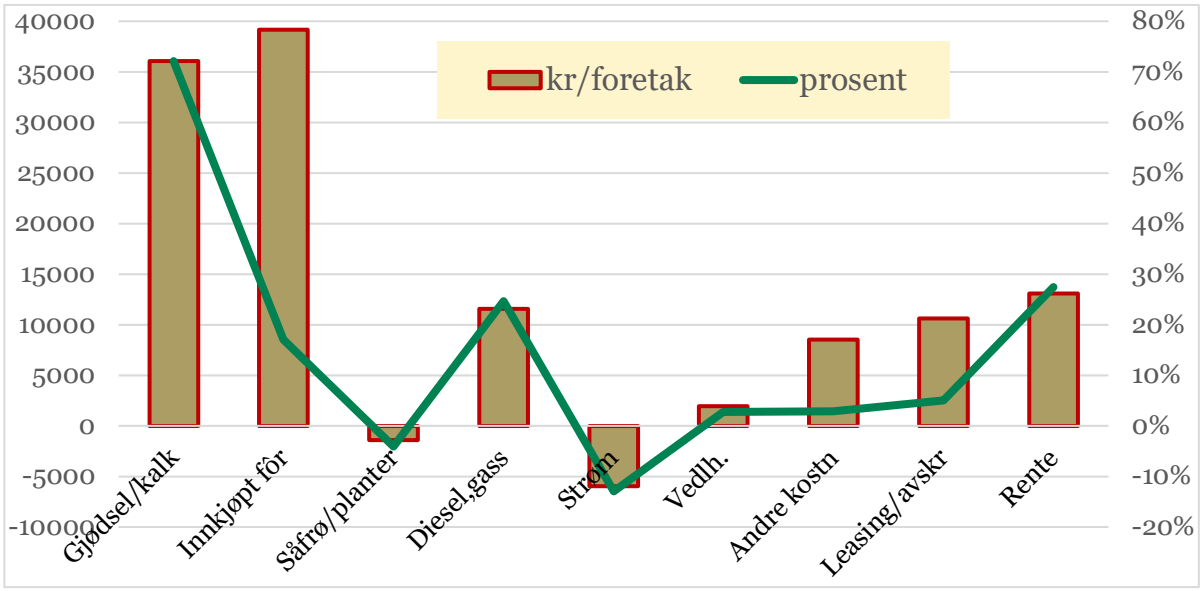

Figur 2 Forventede kostnadsendringer fra 2021 til 2022. (foretatt våren 2022)

Gjødsel og kraftfôr skiller seg klart ut. Prosentvis aller mest på gjødsel, med 72% prisstigning. Gjødsel var også gjenstand for tilleggsforhandlinger høsten 2021, med en kompensasjon. Kraftfôrkostnadene øker særlig fordi prisen på importerte karboråvarer og pristillegget på GMO-fri soya økte mye første halvår. Også dieselprisen økte prosentvis mye.

Strømkostnadene går ned fra 2021, til tross for rekordhøye strømpriser i 2022. Vi har fått på plass en strømstøtteordning for landbruket som har virket i hele 2022. For forbruk under 20.000 kwh/mnd betaler man i realiteten en fastpris på 70 øre/kwh.

> For jordbruksforetak gis strømstøtte for 80 prosent av kostnadene over 70 øre per kWt eksklusive merverdiavgift i hele perioden april 2022 til mars 2023. Beregningen av støtte hensyntar merverdiavgift. Næringsdrivende kan få fradrag for inngående mva. Som følge av at merverdiavgift blir hensyntatt (verdien 1,25 i formelen nedenfor), medfører det i realiteten at foretaket blir kompensert for 100 prosent av kostnadene over 70 øre per kWt i foretakets prisområde. Strømstøtte til det enkelte jordbruksforetak beregnes dermed etter følgende formel:
>
> (stønadsgrunnlag – 70 øre/kWt ekskl.mva.) * 0,80 * 1,25 * antall kWt forbruk

https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/jordbruk/stromstotte-for-jordbruksforetak-veksthus-og-vanningslag

Fra 1. oktober ble taket for strømstøtte økt fra 20.000 kwh pr måned til 60.000 kwh pr måned. Dette var særlig viktig for potet-, frukt-, bær- og grøntprodusenter med kjølelager. Hevingen av taket ble gjort samtidig med at øvrig næringsliv fikk midlertidig strømstøtte ut

året. Fra nyttår forutsatte regjeringen at næringslivet inngikk fastprisavtaler for å ta ned risiko. I statsbudsjettet for 2023 er taket tilbake på 20.000 kwh pr måned, til tross for protester fra oss. Det vil igjen skape utfordringer for grøntsektoren, men også enkelte store husdyrhold får utfordringer dersom de ikke har skaffet seg fastprisavtaler.

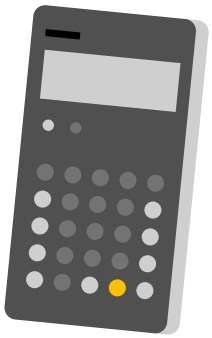

Særlig i perioder med stor fluktuasjon, blir usikkerheten stor og det blir vanskeligere å treffe med prognosene. Pr desember 2022 vurderer vi at kostnadsveksten særlig for kraftfôr og diesel vil bli større enn prognosert. På den annen side kan gjødselkostnadene bli noe lavere, pga stort prisfall i juni (gjødsel for 2022 gjelder kjøp i perioden 1/7-21 til 30/6-22). Selv om Norges Bank har satt opp renta mer enn forutsatt, fører sterk prisstigning til redusert realrentekostnad. Det betyr at lånene blir mindre verdt i periode med høy inflasjon. Denne kostnadsbesparelsen motvirkes delvis ved økte avskrivinger som følge av økt prisstigning. Også enkelte inntektskomponenter kan øke mer enn prognosert pga. noe høyere prisvekst.

2023

Partene i jordbruksoppgjøret gjør prognoser for kommende år. Der støtter de seg på andre prognoseaktører som SSB og Norges Bank.

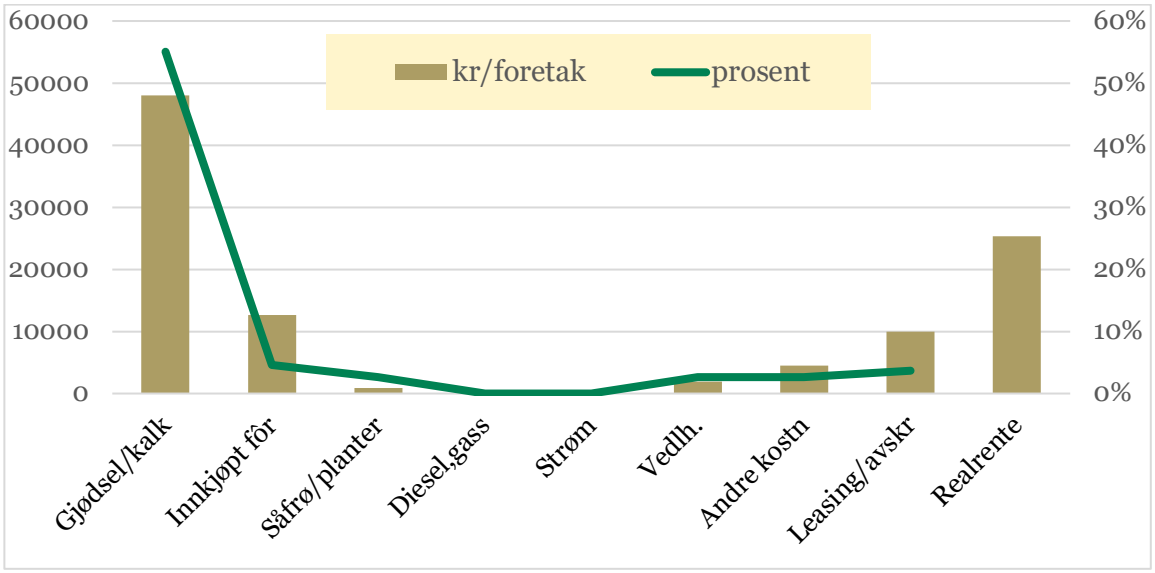

Figur 3 Forventede kostnadsendringer for 2023 i jordbruksoppgjøret i fjor.

For gjødselsesongen 2023 prognoserte partene med 58 % prisstigning fra gjennomsnittsprisen forrige sesong. Hittil er det kjøpt gjødsel til lavere priser enn den forutsatte prisveksten. For andre kostnadskomponenter er det vanskelig å vurdere om kostnadsveksten vil avvike vesentlig fra prognosene gjort i våres. Prognose om fortsatt sterk prisstigning og avtakende rentevekst tidlig i 2023, kan gi svakere realrentevekst enn forutsatt i jordbruksoppgjøret.

Tilleggsforhandlinger?

§2-4 i hovedavtalen sier at partene kan kreve forhandlinger om endringene i en løpende jordbruksavtale når viktige forutsetninger for denne er blitt forandret vesentlig. Denne paragrafen ble brukt i 2008 under finanskrisa, 2018 under tørkekrisa og i 2021 for ekstrem

høy prisvekst på gjødsel og byggevarer. I jordbruksoppgjøret 2022 ble kostnads-kompensasjonen vurdert ut fra en totalitet på kostnads- og inntektssida for alle komponenter. I lys av dette, og at man har avvik begge veger for både kostnads- og inntektskomponenter er vurderingen så langt at det ikke er grunnlag for tilleggsforhandlinger pr nå. Usikkerheten er stor, og bildet kan endres.

1.3 Krav og politisk vilje til å satse på landbruket

Landbruket er ei politisk næring, og Stortinget legger sterke føringer for våre økonomiske rammer. Vår jobb er å påvirke størrelsen på det politiske handlingsrommet basert på den økonomiske situasjonen i landbruket. Det har vi lykkes med. Svært mange av punktene i Hurdalserklæringen sammenfaller med kravet til ny regjering fra årsmøtet i Norges Bondelag. Fjorårets jordbruksoppgjør viste at det politiske handlingsrommet hadde økt betydelig med ny Regjering og nytt Storting. Dette handlingsrommet ble utnyttet ved fjorårets jordbruksoppgjør, og må selvsagt utnyttes igjen. Så får man teste ut om den politiske viljen har økt, minket eller er uendret til å bedre rammevilkårene for jordbruket.

Å ivareta medlemmenes interesser er alltid Bondelagets oppgave. Det som står fremst, er økt inntekt opp til samme nivå som gjennomsnittslønnsmottaker. Med i overkant av 40.000 årsverk i jordbruket, vil hver 10.000 kroner pr årsverk i inntektsvekst, øke ramma med i overkant av 400 mill. kroner. I fjor krevde Jordbruket 100.000 kroner pr årsverk i å redusere inntektsgap. Resultatet ble 40.000 kr/årsverk. Blant de viktige spørsmålene til våren er hvordan utforme kravet og størrelsen på det.

1.4 Finansiering av krav

Kravet må finansieres, dvs dekkes opp med penger. Det er to hovedkilder for finansiering i jordbruksoppgjøret: Målpriser og budsjettoverføringer (tilskudd).

Jordbruksoppgjøret setter nå målpriser kun for melk, korn, matpotet, epler og 10 grønnsaker. Det er altså ikke målpriser på kjøtt og egg. Målprisene utgjør under 50 % av markedsinntektene til jordbruket. Prisøkninger på kjøtt, egg og mange grøntprodukter inngår derfor heller ikke som finansiering av inntektsramma. Partene gjør derimot en vurdering i oppsettet for inntektsramma for hvordan prisene på ikke-målprisproduker vil utvikle seg. Det en tar ut i økte inntekter fra ikke-målprisprodukter, tas dermed hensyn til når en skal fastsette hvor mye som må bevilges over jordbruksavtalen.

Ved jordbruksoppgjøret 2022 ble størstedelen av ramma finansiert med økte budsjettmidler. For 2023 øker budsjettoverføringene med 5,5 mrd. kroner fra 18,5 mrd. kroner i 2022 til nær 24 mrd. kroner i 2023, mens målprisene øker med drøye 1,3 mrd. kroner sammenlignet med en situasjon uten jordbruksoppgjør. Ikke-målprisproduktene inngår ikke i finansiering av ramme, men ligger i rammeoppsettet og ble vurdert å øke med 1,3 mrd. kroner.

2 Hovedprioriteringer i fordeling

I slutten av mars møtes representantskapet i Norges Bondelag for å gi forhandlingsutvalget mandat for forhandlingene. Representantskapet består bl.a. av styret, alle fylkesledere, samvirkene og avlsorganisasjoner. Fylkeslederne bygger sine meninger og krav på fylkeslagets skriftlige innspill basert på svarene lokallagene har gitt på studieopplegget. Forhandlingsmandatet setter rammer for totalkravet og gir hovedprioriteringer. Normalt mener representantskapet noe om det er:

- Produksjoner som skal prioriteres?
- Geografiske områder som skal prioriteres?
- Spesielle bruksstørrelser som skal prioriteres?

Til siste jordbruksoppgjør ønsket representantskapet å løfte produksjoner med lavest inntekt, og pekte på sau, ammeku og korn. For ammeku og sau krevde representantskapet to nye tilskuddsordninger: Tilskudd til ku med kalv på beite og Driftstilskudd for sau. Målet med de nye ordningene var at de skulle øke lønnsomheten uten å bidra til ubalanse i markedet. Tilskuddene skulle også ta hensyn til struktur og virke sterkest i grasområda. Staten var imidlertid lunken til å innføre nye tilskudd. Noe gjennomslag for å etablere disse ordningene fikk man ikke, men sau og ammeku ble likevel prioritert gjennom betydelige økninger i satsene for eksisterende ordninger. Kornøkonomien ble prioritert med over 90 øre/kg i økte kornpriser. Frakttilskuddene fikk også en styrking i jordbruksoppgjøret, i tråd med føringen fra representantskapet.

Ofte sier representantskapet også noe om velferdsordninger (kap 3) og investeringer (kap 4), eller andre områder de ønsker å løfte fram i oppgjøret. Representantskapet krevde mer investeringsstøtte som følge av løsdriftskravet, og for velferd prioriterte man en økning i tilskuddet til avløsning ved sjukdom, fødsel mv, til et nivå der de reelle kostnadene ved avløsning blir dekket. Dette var en viktig del av kravet, som man også fikk gjennomslag for hos motparten.

Representantskapet forventa også at regjeringa innfører prosenttoll raskest mulig. Toll er ikke en del av jordbruksforhandlingene, men bestemmes i Statsbudsjettet. Når vi i kravet forutsatte økte priser på ikke-målprisprodukter, la vi til grunn at prosenttoll skulle innføres fra nyttår. I Statsbudsjettet for 2023 har Regjeringa ikke fulgt opp Hurdalserklæringen. Vi har

jobbet for å få endret dette i budsjettforliket, men beklageligvis uten resultat. Ingen toll-linjer legges om fra kronetoll til prosenttoll i 2023. Dette vil kunne gi mindre handlingsrom for økte priser, kanskje særlig for storfekjøtt.

Eksempel Tollvern på hele slakt

- Norsk pris: 74-75 kr/kg
- Import: Ku 45 kr/kg. Okse 50 kr/kg
- Tollsats kronetoll: 32,28
- Import inkl. toll: 77-82 kr/kg
- Beskyttelse: 2-7 kr/kg

- Alt. Prosenttoll: 344 %
- Import inkl. toll: 200-222 kr/kg
- Beskyttelse: 126-148 kr/kg

2.1 Produksjoner

Til jordbruksforhandlingene bruker man referansebruk for å vurdere inntekten for ulike produksjoner, bruksstørrelser og områder. For å unngå store variasjoner fra år til år pga været, normaliseres avlingen. Utover det, er referansebrukene regnskapstall fra en rekke gårdsbruk over hele landet. For årets oppgjør er det regnskapstallene for 2021 man legger til grunn. Disse blir framregnet med registrert/forventet utvikling i priser for produkter og innsatsfaktorer, tilskuddssatser og rente til 2022 og 2023. Figuren viser hva driftsregnskapstallene viste at ulike produksjoner hadde i vederlag til arbeid og egenkapital pr årsverk i 2020 (blå søyle). Rød søyle er framregnet til 2021, mens den grønne søyla er framregnet til 2022. Her er også økte målpriser i jordbruksoppgjøret 2022 lagt inn, samt de ekstra tilskuddene utbetalt i september. Dette er sammenlignet med inntektsnivået for lønnsmottakeren. Resultatmålet «vederlag til arbeid og egenkapital» skal dekke en arbeidsgodtgjørelse til alt innsatt arbeid og en avkastning av egenkapitalen. Nominelle rentekostnader til lånt kapital er trukket fra.

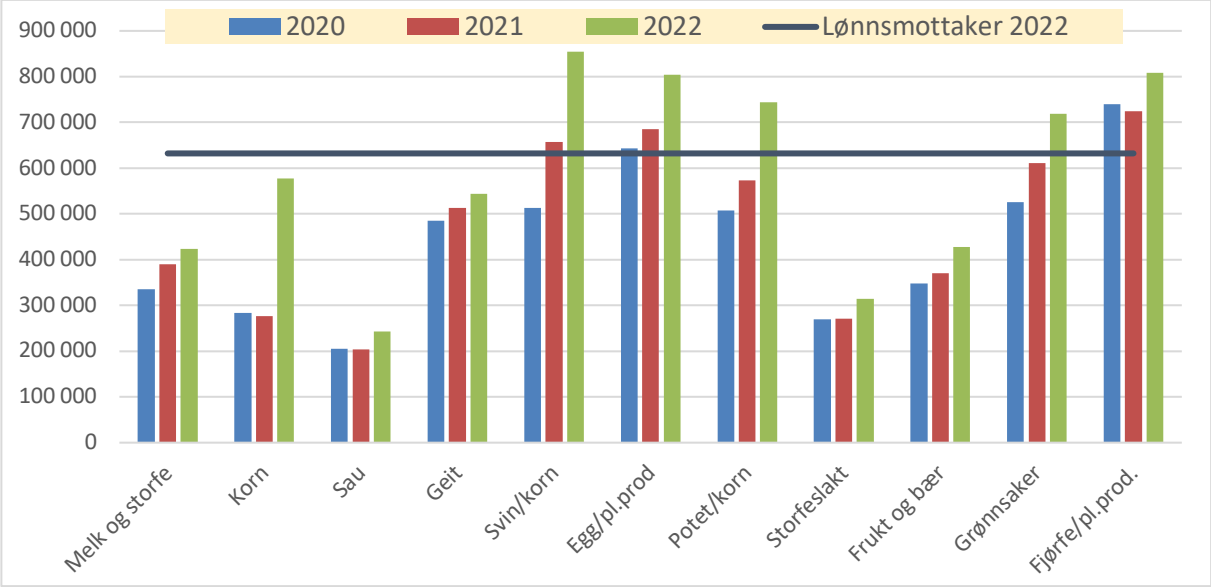

Figur 4 Vederlag til arbeid og egenkapital pr årsverk inkl. inntektseffekt av jordbruksfradraget og inkludert inntektseffekter av jordbruksoppgjøret for 2022. Ulike produksjoner sammenlignet med gjennomsnittslønnsmottaker. Referansebruk. Landet.

Fortsatt vurderes markedsbalansen som relativt god for alle produksjoner, unntatt egg. For storfekjøtt, lam, svinekjøtt og egg fastsetter Nortura en planlagt engrospris. For produksjoner uten målpris, er det derfor kun endringer i tilskudd som påvirker inntekten av jordbruksoppgjøret. Sterk inntekstprioritering av disse produksjonene i jordbruksoppgjøret, avhenger av at Nortura løfter planlagt engrospris i tillegg til målrettet bruk av tilskudd mot disse produksjonene.

2.2 Områder

For geografiske områder har man best oversikt over variasjonen i vederlaget til arbeid og egenkapital pr årsverk når det gjelder melkeproduksjonen. I figur 3 er dette vist for melkebruk i ulike arealsoner.

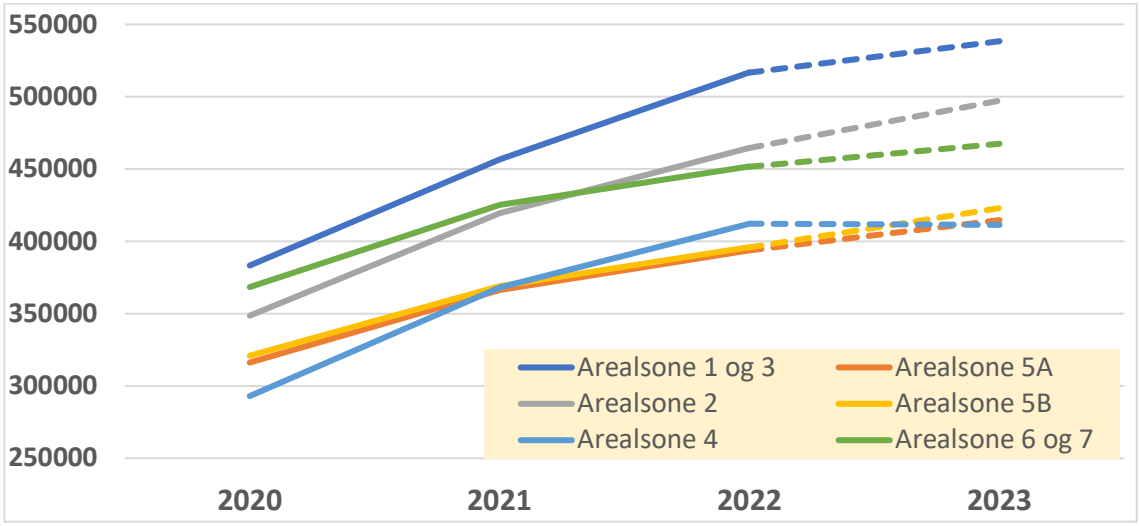

Figur 5 Utvikling i vederlag til arbeid og egenkapital pr årsverk inkl. inntektseffekt av jordbruksfradraget og inkludert inntektseffekter av jordbruksoppgjøret for 2022 og 2023. Melkebruk i ulike deler av landet. Referansebruksberegninger til fjorårets jordbruksoppgjør.

For de grovfôrbaserte produksjonene har man i flere jordbruksoppgjør økt tilskuddssatsene mest for tilskuddssonene 5 til 7. Dette er bl.a. gjort av hensyn til klimatiske forhold og til kanaliseringspolitikken, for å stimulere til grovfôretende dyr i områder bare egnet for grasproduksjon, og kornproduksjon i områder egnet både for korn og gras (Østlandets flatbygder og rundt Trondheimsfjorden). Ved siste jordbruksoppgjør ble det innført en sats på 50 kr/daa for arealtilskudd grovfôr i sone 2 (Jæren). Sone 1 på Østlandet flatbygder fikk også gjeninnført sats for grovfôr. Disse slår først inn i 2023. For 2023 er det lagt inn effekter av målpris og tilskuddsendringer i jordbruksoppgjøret. Det er også lagt inn forventet kostnadsvekst og prisutvikling på ikke-målprisprodukter. Det er ikke gjort vurderinger av etterbetaling. Den var rekordhøy i 2022. Sannsynligheten for lavere etterbetaling i 2023 er stor. Lavere forholdstall i 2023 (0,95 mot 0,99) vil også påvirke økonomien negativt. Det er

derfor mye som tyder på at inntektsutviklingen fra 2022 til 2023 for melkebruk vil bli lavere enn vist i figuren over, og dette vil slå inn i alle områder.

2.3 Bruksstørrelse

Det er stordriftsfordeler i produksjonen av jordbruksvarer. Derfor har vi noen tilskuddsordninger som er differensiert etter besetningsstørrelse. Det er:

- Driftstilskudd (maks tilskudd ved hhv 5 kyr, 27 geit og 40 ammekyr)
- Tilskudd til små og mellomstore melkebruk (maks tilskudd ved 23 kyr)
- Husdyrtilskudd (trappetrinn med lavere sats etter økende antall dyr). Normalt er det et tak på 530.000 kroner, men det er midlertidig tatt bort pga sterk kostnadsvekst og et behov for å kompensere alle bruksstørrelser.
- Avløsertilskudd ferie og fritid (tak på 96.580 kroner pr foretak)

Stordriftsfordeler er også begrunnelsen for tak på tilskudd. I Norges Bondelags næringspolitiske program for 2020-2024 står det at vi vil jobbe for rammebetingelser som gir framtidstro og utvikling hos små og mellomstore bruk for å hindre ytterligere bruksnedgang. Årsmøtet ønsket å starte en prosess med mål om å innføre tak og trappetrinnstilskudd i alle produksjoner. Regjeringsplattformen sier også at de vil innføre tak på tilskudd i all produksjon. Til fjorårets forhandlinger krevde jordbruket å innføre trappetrinn og/eller tak for antall dekar av ulike vekster pr foretak som kan få arealtilskudd og tak for antall dyr som er berettiga husdyrtilskudd. Dette fikk man ikke gjennomslag for, men det ble satt ned ei arbeidsgruppe som nå jobber med en samlet vurdering av innretning av struktur og differensiering av virkemiddelbruken. Blant de vurderingene denne gruppa skal legge fram før jordbruksoppgjøret til våren er

- sammenhengen mellom faktiske strukturkostnader og strukturdifferensierte tilskudd.
- driftssamarbeid og hvordan grensene skal trekkes mellom virksomheter som samarbeider.
- hvordan virkemidlene legger til rette for eller hindrer fleksibilitet og samarbeid.
- hvordan man kan unngå uønsket tilskuddstilpasning.

Du kan også lese mer om differensiering mellom bruksstørrelser ved å gå inn i kapitlene om de ulike produksjoner (Melk, Sau, Korn, Grønt).

3 Velferd

Velferdsordninger i form av avløsertjenester, økonomisk trygghet ved sjukdom og mulighet for tidligpensjon, er et viktig sikkerhetsnett for oss bønder. De er viktige for å styrke rekrutteringa til landbruket. Bonden skal også kunne ha ferie og fritid og få stelt dyra når man blir syk, er i svangerskap/fødsel. Velferdsordningene består av:

- Tilskudd til avløsning ved ferie og fritid
- Tilskudd til avløsning ved sjukdom og fødsel
- Tilskudd til sjukepengeordningen i jordbruket
- Tilskudd til landbruksvikarordningen
- Tidligpensjonsordningen for jordbrukere

Velferdsordningene utgjør 1,68 mrd. kr for 2023, en økning på ca. 144 mill. kr fra året før.

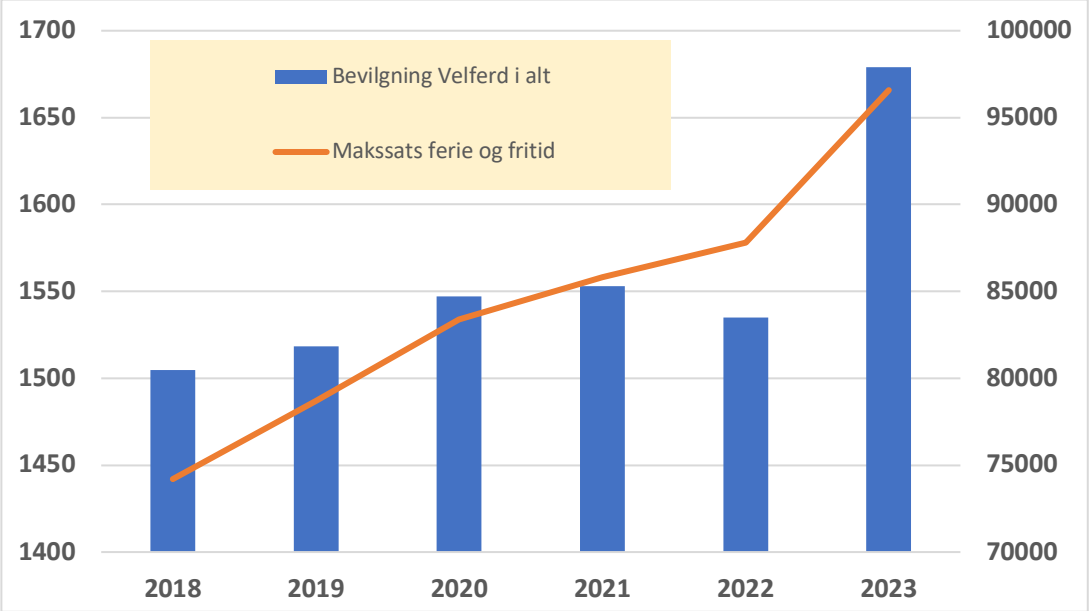

Figur 6 Økonomisk ramme for velferdsordningene 2018 – 2023. Mill. kroner og utvikling i maksimalsatsen for ferie og fritid. Kr/foretak.

I 2021 var styrking av velferdsordningene en prioritert del av jordbrukets krav. At dette ikke ble imøtekommet av staten i tilbudet, var en medvirkende årsak til bruddet i forhandlingene. Med unntak for satsene for avløsning ved ferie og fritid som økte med 2,3 prosent, blei ordningene videreført på sammen nivå som før. Dette innebar i realiteten en svekkelse av velferdsordningene, sett opp mot lønnsveksten for innleid arbeidskraft. Figur 7 viser at i flere år er flere av ordningene svekket sammenlignet med lønnsmottaker. Siste jordbruksoppgjør er et unntak. Tidligpensjonsordningen er kun økt en gang i løpet av 6-års perioden.

Den nye rød/grønne regjeringa har formulert målsettinger om styrke velferdsordningene, generelt for sjølstendig næringsdrivende, men også spesielt for landbruket. I Hurdalsplattformen står det blant annet at den vil videreutvikle velferdsordningene for jordbruket og legge fram en egen plan om dette.

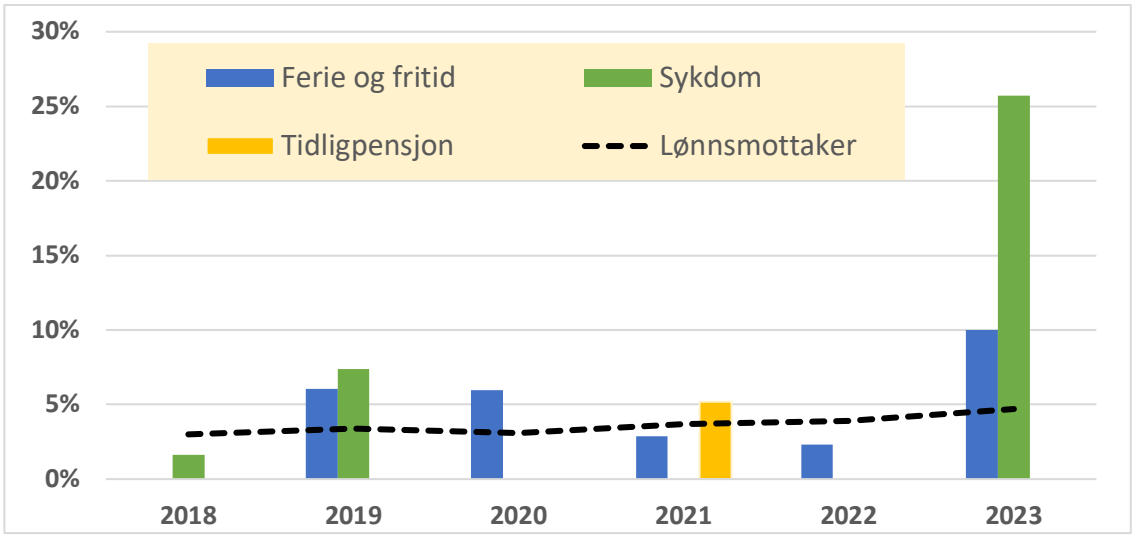

Figur 7. Prosentvisendring i satser for 3 velferdsordninger sammenlignet med generell lønnsvekst i samfunnet

Til jordbruksoppgjøret i 2022 krevde jordbruket betydelige økninger i satsene på flere av ordningene. En ba om at det måtte settes i gang et arbeid med å tilpasse og oppdatere regelverket om avløsning ved sjukdom og vilkårene ved svangerskap, fødsel og pass av små barn.

Ei intern arbeidsgruppe i Norges Bondelag utarbeida på nyåret en rapport med forslag til flere tilpasninger og forbedringer i regelverket. Gruppa fikk i oppdrag å særlig vurdere endringer som imøtekommer bønders behov ved svangerskap og fødsel. Forbedringer som var foreslått for sjukdoms-avløsning var å: Øke maksimal dagsats, gi tilskudd til avløsning også når ektefelle/samboer/person med næringsinntekt fra foretaket er avløser og å se på hva det vil bety/koste å fjerne fradrag for lønn og ytelser/sjukepenger. Rapporten var et viktig grunnlag for utforminga av kravet.

Resultatet i forhandlingene i 2022 blei en stor økning i dagsatsen for sjukdomsavløsning, med 430 kr. til 2100 kr (jf. figur 7). Norske landbrukstenester hadde i sitt innspill til jordbruksforhandlingene bedt om at satsene måtte heves til minimum 2070 kr, tilsvarende den reelle lønnskostnaden etter minstetariff, ordinær timelønn.

Tilskuddet til avløsning for ferie og fritid økte med 10 prosent (8780 kr) til 96 580 kr. For de andre ordningene var det mindre eller ingen økning.

En fikk gjennomslag for endringer i regelverk om avløsning ved pass av sjukt barn. Det er gjort mer allment og ikke lenger knytta til krav om legebesøk/sjukehusopphold. Forslaget om å la ei arbeidsgruppe vurdere bl.a. kravet om avkorting av tilskudd mot lønn/sjukepenger fikk en ikke gjennomslag for.

Arbeidet regjeringa har varsla, med å lage en plan for å videreutvikle landbrukets velferdsordninger, er ikke igangsatt ennå.

4 Investeringer

Etterspørselen etter investerings- og bedriftsutviklingsmidler (IBU) har vært større enn tilbudet over flere år. **I 2021** var midlene utlova første halvår. Totalt blei det i 2021 innvilga ca. 590 mill. kroner i tilskudd til investeringer innen tradisjonelt landbruk (både husdyr- og planteproduksjon). Det utgjorde 87 prosent av totalt innvilga IBU- tilskudd. De resterende 13 prosent (92 mill. kroner) er brukt på investeringer i andre landbruksbaserte næringer.

I 2022 er det ved utgangen av november brukt ca. 90 % av den disponible ramma samla sett for IBU på landsbasis. Fra fylkene meldes det om litt ulike årsaker til at IBU-midlene ikke er brukt opp i 2022. En del bønder har trukket søknadene for heller å søke på nytt i 2023, med nytt kostnadsoverslag og etter nytt regelverk for støtteutmåling. og noen har venta med å søke. I Vestfold/Telemark venter fruktbønder med frostskader på nytt regelverk og håp om høyere støtteutmåling for den delen av IBU som er satt av til det formålet.

Den totale IBU-ramma for 2022 var på 879,5 mill. kroner, noe som er 215 mill. kroner høyere enn i 2021. Først ble det satt av 679,5 mill. kroner i jordbruksoppgjøret, så tilleggsbevilgningen på 200 mill. kroner som kom med statsbudsjettet på høsten. Ved siste jordbruksoppgjør krevde vi ei videreføring av finansieringsmodellen med bevilgninger både over jordbruksavtalen og utenfor. Det ble avvist av staten og det blir heller ikke gitt noen ekstrabevilgning i forbindelse med behandlingen det nye statsbudsjettet for 2023.

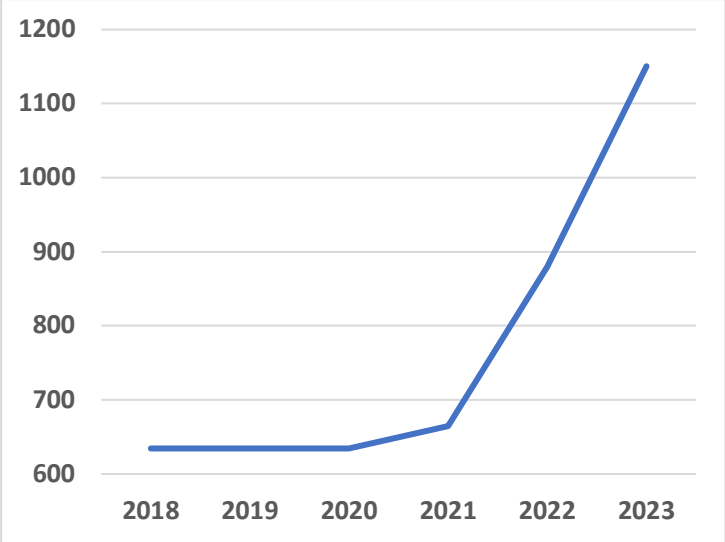

Økonomisk ramme for IBU-midlene 2018 –2023. Mill. kr

Fra 2034 er det krav om overgang fra båsfjøs til løsdrift for melke- og storfekjøttproduksjonen. Dette krever store investeringer. Ifølge NIBIO var det pr. 2021 rundt 4 500 båsfjøs som vil få krav om løsdrift.

Med bakgrunn i behovet og at løsdriftskravet er politisk bestemt, har Norges Bondelag flere ganger krevd at det må bevilges ekstra investeringsmidler i tillegg til det som forhandles fram i det ordinære jordbruksoppgjøret. Dette blei som nevnt over, imøtekommet høsten 2021, da bevilga den nye rød/grønne regjeringa 200 mill. kr ekstra, i statsbudsjettet for 2022.

Formålet var investeringer i små og mellomstore melke- og storfebruk for å følge opp løsdriftskravet.

Jordbruksoppgjøret i 2022 endte med en betydelig påplussing for IBU-midlene. Ramma for 2023 er på 1150,5 mill. kroner. En økning på 271 mill. kroner sammenlikna med disponibel ramme for 2022. En forhandlingsgevinst i tillegg er at maksimal prosentsats for IBU-tilskudd heves fra 35 til 40 prosent av kostnadsoverslaget for investeringa, og at kronetaket justeres opp fra 2,0 til 3,5 mill. kroner. (Taket gjelder ikke for Troms og Finnmark). Siden 2021 er bevilgningen til IBU økt med 73 prosent.

I tillegg til å bestemme ramme for IBU-midlene og andre investeringsordninger, fastsetter partene i jordbruksoppgjøret flere nasjonale føringer for bruken av de samme investeringsmidlene.

Produksjoner med størst markedspotensial gis prioritet i IBU-søknader. F. eks. er støtte til frukt-, grønt- og veksthusnæringa spesielt nevnt i de nasjonale føringene. Samtidig skal små og mellomstore bruk prioriteres. For melkeproduksjon gjelder det fornying av fjøs med inntil 30 kyr. Hensyn til dyrevelferd skal prioriteres høyt innen alle produksjoner og produksjons-former. For korn prioriterer man tilskudd til tørke- og lageranlegg.

Det skal tas hensyn til det samla næringsgrunnlaget på bruket, dvs. at det ikke bare er lønnsomheten i den nye investeringa som skal telle med, men f.eks. også om den bidrar til å holde oppe eller øke sysselsettinga på gården sammen med drifta som er der fra før.

Nytt av året er at nå kan IBU-midler brukes til ressurskartlegging i forkant av investeringsprosjekter innen tradisjonelt landbruk.

Prosjekter med energi- og klimaeffektive løsninger skal ha høy prioritet, slik som å bruke tre som byggemateriale.

Så langt vi har tall for (2021), ser vi at den gjennomsnittlige tilskuddsprosenten ligger godt under maksimum på 35 prosent. For de fleste mellom 20 og 30 prosent. Innovasjon Norge har krav på seg til bare å gi såkalte «utløsende» tilskudd. Dvs. at tilskuddet skal være hverken større eller mindre enn det som må til for å realisere det konkrete investeringsprosjektet, med en beregnet, rimelig lønnsomhet.

Det ligger et generelt krav om lønnsomhet til de investeringene som kan få tilskudd. Kravet begrenser hvilke prosjekt som innvilges støtte. Et utbredt tiltak for å styrke lønnsomheten, er å øke produksjonen. For mange er det flere praktiske utfordringer med dette. Det er ca. halvparten av mjølkebruka som fortsatt har båsfjøs. Mange av disse er små eller mellomstore bruk. Kvotemarkedet er stramt, og andre forhold ved drifta som f.eks. arealgrunnlaget gjør at økt produksjon er lite aktuelt som alternativ for å bedre lønnsomheten i investeringsprosjektet.

5 Tilskudd ved produksjonssvikt

Tilskudd ved produksjonssvikt – tidligere avlingsskadeordningen - er et sikkerhetsnett når avlingene svikter. Når du får reduserte avlinger på grunn av dårlig vær, vil ordningen dekke deler av det økonomiske tapet. Avlingen må være mindre enn 70 prosent av en normalavling for å ha rett på tilskudd. Maksimal utbetaling for ordningen er 750 000 kroner om du dyrker korn eller grovfôr. For vekstgruppene frukt, bær og poteter og grønnsaker er maksimal utbetaling økt til 1,5 millioner kroner. Krever man høyere satser eller lavere egenandel, går dette av den samme økonomiske ramma i jordbruksforhandlingene, som tilskudd til husdyr, arealtilskudd, velferdsordninger osv.

For grovfôr er det fastsatte normavlinger pr kommune som man beregner avlingssvikten utfra. For å gjøre ordningen mer treffsikker skal Landbruksdirektoratet til jordbruksforhandlingene i 2023 legges fram et forslag til hvordan man bedre kan ta hensyn til at det er store variasjoner i grovfôravlingene mellom bruk. I dag må grovfôrprodusenter som vanligvis høster høye avlinger dekke en større del av avlingstapet selv, sammenligna med de som ligger rundt normavling. I tillegg skal det legges fram et forslag til hvordan avlingssvikt på innmarksbeite kan beregnes. I dag dekkes ikke klimabetinga avlingstap på innmarksbeite av avlingsskadeordningen.

6 Bærekraftig landbruk

I FNs bærekraftbegrep er det tre dimensjoner som alle er like viktige; sosial bærekraft, økonomisk bærekraft og miljømessig bærekraft. Det er viktig å få med alle sider og se landbruksproduksjonen i en bredere sammenheng med utgangspunkt i de naturgitte ressursene vi har.

Norsk landbruk er bærekraftig, men vi vil bli mer bærekraftig fram mot 2030. Å produsere næringsrik og trygg mat til forbrukeren er en del av samfunnsoppdraget vårt. All matproduksjon setter økologiske og klimatiske fotavtrykk. Vårt mål er å produsere maten på en slik måte at disse avtrykkene blir minst mulig.

Bondelagets bærekraftstrategi fra 2021 viser både hvordan norsk matproduksjon bidrar til FNs bærekraftsmål og setter retningen for en mer bærekraftig matproduksjon fram mot 2030.

6.1 Klimaarbeidet i landbruket

Den 21. juni 2019 signerte Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag og regjeringa en intensjonsavtale om å redusere klimagassutslipp og øke opptak av karbon fra jordbruket tilsvarende 5 mill. tonn CO2-ekv. for perioden 2021-2030. Avtalen omfatter klimatiltak som kan tilskrives jordbruksaktivitet innenfor sektorene jordbruk, transport, oppvarming av bygg og arealbruk (unntatt skog). Avtalen med myndighetene slår fast at jordbruket står fritt til selv å bestemme hvilke klimatiltak man ønsker å gjennomføre for å innfri forpliktelsen. I april 2020 vedtok representantskapet i Norges Bondelag Landbrukets klimaplan som viser hvordan næringa vil jobbe framover for å innfri klimaavtalen med regjeringa.

I planen skisseres åtte satsingsområder: 1. Utrulling av klimakalkulator og økt satsing på klimarådgiving 2. Mer klimavennlig og bærekraftig fôring, avl og friskere dyr 3. Fossilfri maskinpark 4. Fossilfri oppvarming 5. Bedre bruk av gjødsla og god agronomi 6. Bruk av husdyrgjødsel som råstoff i industrielle biogassanlegg 7. Jorda som karbonlager 8. Ny klimateknologi revolusjonerer landbruket

Oppfølging av Landbrukets klimaplan vil være en sentral oppgave i næringa og myndighetene framover.

I forberedelsene til jordbruksoppgjøret i 2023 vil det derfor være mest relevant å drøfte de satsingsområdene hvor det allerede eksisterer virkemidler for oppfølging i jordbruksavtalen Vi går derfor nærmere inn på 6 av tiltaka i klimaplanen nedenfor. Eksempler på eksisterende tiltak er tilskudd til klimarådgivning, investeringstilskudd for utvidet lagerkapasitet for husdyrgjødsel, nytt spredeutstyr, drenering, bruk av fangvekster, økt bruk av bioenergi som flis og halm og levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg.

Klimaplanen

#1 Utrulling av klimakalkulator og klimarådgivning i landbruket

Landbrukets klimakalkulator er et verktøy for å dokumentere bondens klimaavtrykk og klimaarbeid på gårdsnivå. I Landbrukets klimaplan er det satt som mål at alle bønder skal ha gjennomført klimaberegning innen 2025 og fått tilbud om klimarådgivning.
Klimakalkulatoren for melk, korn, gris, potet, sau, kylling og ammeku er operative, mens frilandsgrønnsaker (løk, gulrot og kålrot) og egg ligger ute som pilotversjoner. I jordbruksoppgjøret for 2021 ble det innført et tilskudd til klimarådgivning gjennom Regionale miljøtilskudd i jordbruket (RMP) som skal dekke kostnadene med klimarådgivning.

#3: Fossilfri maskinpark

Klimagassutslipp fra jordbrukets maskinpark stammer i all hovedsak fra bruk av traktoren. Forsøk viser at dagens maskinpark i jordbruket kan ta i bruk 100 prosent biodrivstoff uten driftsmessige eller tekniske konsekvenser, forutsatt at biodrivstoffet er av høy kvalitet. Det vil likevel ha en betydelig kostnad. Elektrifisering kan gi betydelige utslippskutt, men det eksisterer i dag ingen elektriske eller hybride varianter av jordbruksmaskiner som kan erstatte den fossildrevne traktoren. Flere elektriske alternativer for traktoren er på veg inn på markedet, men hovedsakelig i det lettere segmentet. I år er det importert de første biogasstraktorene som skal brukes for brøyting i Trondheim. Det vil bli innført et omsetningskrav for innblanding av biodiesel i anleggsdiesel fra 1.1. 2023 på 10 %.

#4: Fossilfri oppvarming

Klimagassutslipp fra fossil oppvarming i jordbruket stammer fra oppvarming av veksthus, kyllingfjøs, smågrisfjøs, bruk av dieselaggregat på setre og korntørker på gårdsbruk. Landbrukets klimaplan har som mål at all fossil oppvarming i landbruket skal fases ut innen 2030. Som en del av jordbruksavtalen bevilges investeringstilskudd til konvertering fra fossil til fornybar oppvarming gjennom «Verdiskapningsprogrammet for fornybar energi i landbruket».

#5 Bedre bruk av gjødsla og god agronomi

God drenering og bedre utnyttelse av husdyrgjødsla og mineralgjødsla er god ressursbruk, og gir lavere klimagassutslipp. Godt drenert jord er en forutsetning for god jordhelse, høyt avlingsnivå og god avlingskvalitet. Lavere vanninnhold i godt drenert jord reduserer dannelsen av lystgass. I Landbrukets klimaplan settes det mål om økt bruk av stripespreder,

dekke på gjødsellager, utvida lagerkapasitet og økt drenering mot 2030. Dette er tiltak som krever betydelige investeringer. Jordbruksavtalen inneholder tilskudd for miljøvennlig spredning av gjødsel gjennom RMP, investeringstilskudd for utvida gjødsellager, investeringstilskudd for dekke på gjødselkum gjennom ordningen for Spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL) og tilskudd til drenering og hydrotekniske tiltak gjennom SMIL-ordningen og et eget dreneringstilskudd.

#6: Bruk av husdyrgjødsel som råstoff i industrielle biogassanlegg

Ved å utnytte husdyrgjødsel til biogass reduserer man lagringstid av gjødsla og dermed utslipp av metan og lystgass fra gjødsellager. I tillegg fører biogassproduksjon med husdyrgjødsel til reduserte utslipp fordi det i biogassprosessen tas ut metan som blir omformet til biogent CO2 når det konverteres til energi. Biogass kan erstatte fossile oppvarmingskilder og drivstoff for eksempel i tungtransporten og marin sektor.

#7: Jorda som karbonlager

Karbon i jord er en viktig del av det globale karbonkretsløpet. Tiltak som kan binde karbon i jorda er naturens egen CCS (Carbon Capture and Storage). NIBIO (2019) har pekt på bruk av fangvekster og biokull som to tiltak med størst effekt og gjennomførbarhet i Norge, basert på dagens tilgjengelige kunnskap. Bruk av fangvekster som raigras og kløver kan bidra til å ta karbon ut av atmosfæren og lagre det i plantebiomasse og i jorda ved at de sås på korn-, potet- eller grønnsaksarealer.

Biokull er forkullede rester av biomasse som halm og trevirke. Gjennom en pyrolyseringsprosess dannes det biokull som binder karbonet fra biomassen stabilt over lang tid. Samtidig har biokullet store porer som fungerer som en svamp i jorda ved at det holder på vann og næringsstoffer når det er mye av det i jorda, og slipper det langsomt ut igjen når jorda har behov for det. Det kan brukes i fôret til husdyr eller spres på jordet sammen med gjødsel.

6.2 Nasjonalt og regionalt miljøprogram

Landbruksnæringa har ansvar for en del miljømål i sin sektor, og det er nå fastsatt nytt nasjonalt miljøprogram som skal gjelde fra 2023. Dette rulleres hvert fjerde år, med tema og mål. Hvert fylke har egne miljøprogram som skal gi en prioritering av innsatsen mot miljøutfordringene, og bidra til gjennomføring av miljøtiltak i jordbruket som er tilpassa driftsforhold og miljøutfordringene i fylket. Disse rulleres også, og oppdateres nå for å gjelde fra og med 2023.Tiltakene i RMP skal være knyttet til de 9 miljøtemaene. RMP-tilskuddene er utformet slik at de både skal finansiere tiltak som skal ivareta miljøgoder, noe man vil ha mer av, og samtidig motvirke den aktiviteten som gir forurensing, som man vil ha mindre av.

Miljøtema	Mål i Nasjonalt miljøprogram
Kulturlandskap	Ta vare på og utvikle jordbrukets kulturlandskap
	Ta vare på variasjonen i jordbrukets verdifulle kulturlandskap
Biologisk mangfold	Ta vare på og skjøtte biologisk verdifulle arealer i jordbruket
	Bedre status for truede arter i jordbruket
	Øke bruk og vern av jordbrukets genetiske ressurser
Kulturminner og kulturmiljøer	Bedre tilstanden for kulturminner og kulturmiljø i jordbruket
Tilgjengelighet og friluftslivsverdier	Bedre allmennhetens tilgang til jordbrukslandskapet
Jord og jordhelse	Jordbruksjord skal få forbedret jordhelse
	Redusere tap av jord i form av partikler og organiske materiale i jord
	Øke moldinnholdet og lagre karbon
Avrenning til vann	Ingen vannforekomster i jordbruksdominerte områder skal få dårligere tilstand
	Bedre tilstanden for de mest utsatte vannforekomstene i jordbruksdominerte områder
Plantevernmidler	Redusere helse og miljørisikoen ved bruk av plantevernmidler i jordbruket
Utslipp til luft	Redusere utslipp av ammoniakk fra jordbruket
	Redusere utslipp av klimagasser fra jordbruket
Økologisk jordbruk	Stimulere til økologisk produksjon i tråd med etterspørselen i markedet

6.3 Regionale miljøprogram

I jordbruksoppgjøret 2022 blei det tilført 185 millioner kroner mer til RMP som ligger i potten for 2023. Potten er nå 786 millioner kr totalt for 2023. Det blei også innført en ny fordelingsnøkkel i stedet for de historiske talla som lå til grunn. Økt bevilgning gir rom for å styrke miljøinnsatsen og for å sikre at fylkene kan opprettholde den tiltaksbruken de har hatt innafor sine prioriteringer.

I hvert fylke fastsetter Statsforvalteren en regional miljøforskrift med satser for gjennomføring av ulike tiltak i samråd med faglaga. Bruken av fylkenes RMP-midler det enkelte år er et resultat av interesse og tilskuddssatser for det enkelte tiltaket og bondens gjennomføring av konkrete miljøtiltak, som følges opp av søknad om tilskudd.

Det er stor variasjon i prioriteringer av tiltak mellom de ulike fylkene. Fylker med stor andel korndyrking bruker en betydelig andel av midlene til tiltak for å redusere erosjon og næringsstoffavrenning til vann og vassdrag, mens de øvrige fylkene særlig vektlegger tiltak som hindrer gjengroing og ivaretar verdifulle kulturlandskap og naturtyper.

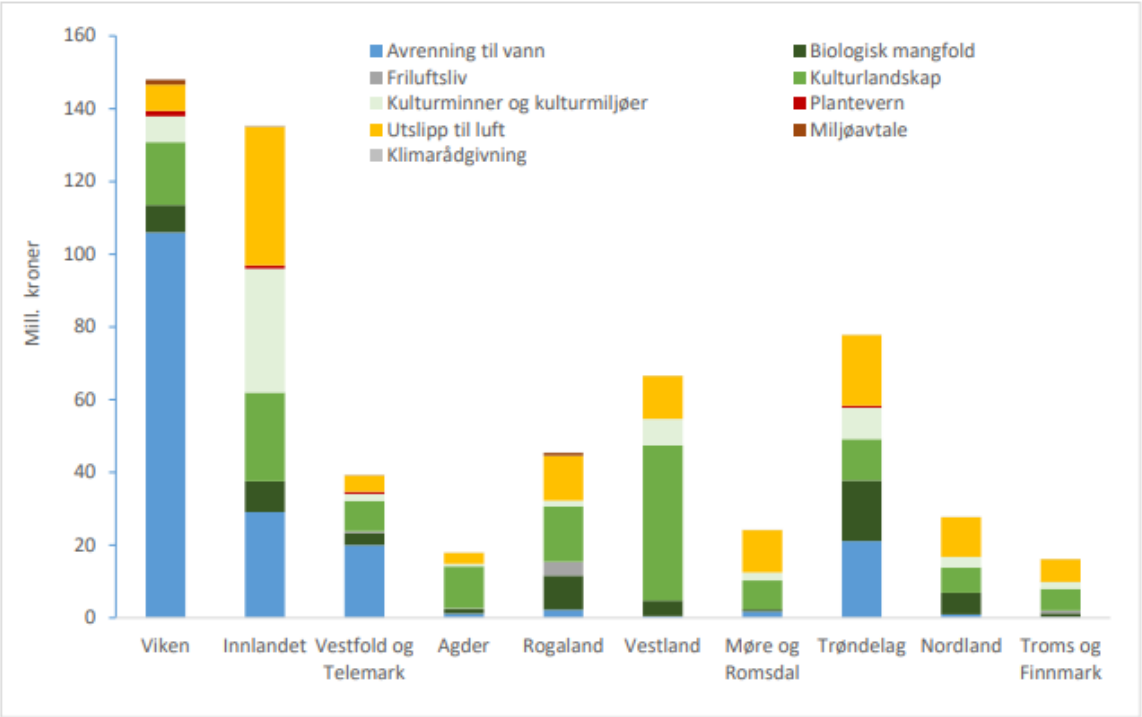

Figur 3.21 Fylkesvis fordeling av miljøtema i RMP i 2021.

Kilde: Landbruksdirektoratet

70 millioner kroner av de tilførte midlene til RMP skal gå spesielt til vannmiljøtiltak i fylkene som drenerer til Oslofjorden. Dette skal legge til rette for at landbruket kan ta sin del av oppfølgingen av helhetlig tiltaksplan for Oslofjorden.

6.4 Økologisk produksjon

Det er viktig å dekke opp etterspørselen etter økologiske varer vi har forutsetninger for å produsere i Norge. Alternativet er import og tapt norsk produksjon og verdiskaping. Økologisk produksjon er også viktig som bidrag til et mangfold av produkter til forbrukerne fra den norske bonden. Økologisk produksjon har en viktig plass i landbruket som pådriver for miljø og bærekraft i norsk landbruk. For å fylle denne funksjonen er det viktig at vi har en økologisk produksjon over hele landet.

Landbrukets ØKOLØFT er et samarbeidsprosjekt med aktører fra hele landbruket og hvor Norges Bondelag er en av partnerne. Vi ser at det fortsatt er behov for å fremme økologisk produksjon og vise hvilke fordeler denne produksjonsformen har også for norsk landbruk.

Mange forbrukere velger å handle økologiske produkter gjennom alternative salgskanaler da det er lite utvalg i dagligvarehandelen. Dette gjelder både Bondens marked, Reko-ring, andelslandbruk og markedshager.

Alle de tre dagligvarekjeden melder at økologisk er den kategorien som vokser mest. Selv om markedet øker, er den økologiske produksjonen fortsatt liten, og vi har i flere år nå hatt en nedgang i både antall produsenter og areal som drives økologisk. Utviklingen viser at flere

økologiske produkter vi har gode forutsetninger for å produsere, i økende grad blir importert. Det gjelder også meieriprodukter. Vi ser også at en større andel av øko-varer som tilbys, er kjedene sine egne merkevarer. Om vi ikke snur utviklingen og får et større norsk varespekter, vil en enda større andel komme til å bli dekket av import.

Det er særlig mangel på norsk produksjon av korn, frukt, bær, og grønnsaker. I et lite og sårbart marked, som det økologiske fortsatt er, er det ekstra viktig med forutsigbarhet for en god økonomi i primærproduksjonen om norsk jordbruk skal være i stand til å levere.

I Norge utgjør økologiske arealet kun 4,6 % av jordbruksarealet og dette har gått ned siden 2011. Til sammenlikning har Sverige 20,4 %, Finland 13,5 % og Danmark 10,9 % økologisk areal. I EU er det fastsatt mål om at 25 % av arealet skal være økologisk innen 2030. De er på god vei og en av strategiene til flere av landene er økt eksport av økologiske varer. Begrunnelsen til EU er at økologisk landbruk nettopp er en spydspiss for resten av landbruket for en mer miljøvennlig og bærekraftig matproduksjon. For å klare å nå målene er det satt av betydelig med penger både til forskning, utvikling og markedsføring.

Turid Vange. Bonde i Vestland som bidrar til produksjon av økologisk mjølk og kjøtt.

Du kan lese mer om økologisk ved å gå inn i de ulike i kapitlene om de ulike produksjoner.

6.5 Dyrevelferd

Det er 20 år siden forrige melding om dyrevelferd, og mye har endret seg i landbruket siden 2002. Nå har flertallet på Stortinget bedt Regjeringen utarbeide en dyrevelferdsmelding der Regjeringen skal komme med forslag til forbedring i dyrevelferd for alle produksjoner, utrede hvordan landbrukspolitikken kan brukes til å belønne god dyrevelferd, utrede hvordan griser kan sikres bedre tilgang til utegang, samt utrede hvordan griser generelt kan sikres bedre dyrevelferd gjennom mer variert miljø og bedre plass. Meldingen skal ta utgangspunkt i faktiske forhold og vise hva vi gjør bra og hva som kan gjøres annerledes framover. Den skal også omtale sammenhengen mellom menneskevelferd og dyrevelferd.

I sommer fikk alle medlemmer med husdyr en spørreundersøkelse for å kunne uttale seg om hva Bondelaget skulle spille inn til dyrevelferdsmeldingen. Resultatene fra den viser blant annet at mulighet til å gjøre investeringer er viktig for å beholde dyrevelferd fortrinn i norsk husdyrproduksjon. Mange forhold har betydning, så hva er viktigst for å sikre og videreutvikle dyrevelferden?

7 Strategi fram mot forhandlingene og aksjonsberedskap

7.1 Aksjonsberedskap

Det er alltid et mål for Norges Bondelags forhandlingsutvalg å inngå en jordbruksavtale. Det jobbes hvert år knallhardt for å oppnå dette. Forhandlingsretten Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag har med Staten er vesentlig for å ha innflytelse på vilkåra for norsk matproduksjon. Denne forhandlingsretten gir rettigheter, men også plikter. Bryter vi jordbruksforhandlingene, er det staten og Stortinget som dikterer resultatet av oppgjøret og, minst like viktig, betingelsene i oppgjøret. Vi mister også en eventuell forhandlingsgevinst gjennom forhandlingene om vi ikke inngår en jordbruksavtale. Å bryte jordbruksforhandlingene er derfor en svært krevende beslutning å ta for Bondelaget. Men mener forhandlingsutvalget det er nødvendig og et brudd er eneste utvei, brukes aksjoner som et virkemiddel for å få oppmerksomhet for vår sak.

Jordbruksoppgjøret 2022 ble høyt målt i kroner. Nå venter vi på at regjeringen skal følge opp målsettingene i Hurdalsplattformen om en opptrappingsplan med mål om å tette inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper. Vi begynner nå å bli utålmodige på å vente på at løftene i Hurdalsplattformen innfris.

Bondelaget skal alltid ha gode aksjonsplaner, som kan iverksettes om det blir brudd i jordbruksforhandlingene. Det skal synes og merkes at bøndene er forbanna og krever at Stortinget tar grep for å sikre en framtidig norsk matproduksjon.

7.2 Tidligere brukte aksjonsformer

Etter år 2010 har Norges Bondelag brutt jordbruksforhandlingene fire ganger: i 2012, 2014, 2017 og 2021. Bruddet i 2012 var med en rødgrønn flertallsregjering, i 2014 og 2017 med en blåblå mindretallsregjering og bruddet i 2021 med regjeringa Solberg med Olaug Bollestad som Landbruks- og matminister.

Aksjonene i 2012, 2014, og 2017 åra har hatt som mål å vise sårbarheten i matkjeden. Dette har vi gjort gjennom å fjerne brød og egg fra butikkhyllene, eller blokkere forbrukernes tilgang til matvarer. Blokaden av sentrallagrene til Coop, Asko og Rema i 2017 var en vellykka aksjon, og en av de tøffeste aksjonene Norges Bondelag har gjennomført på mange år. Under koronapandemien i 2021 ble en annen aksjonsform valgt – å mobilisere flest mulig bønder til å kjøre traktor langs veiene. Det var tusenvis av traktorer på vei, og vi hadde også

elleve traktorer som kjørte fra alle deler av landet inn til Oslo. Svært mange møtte opp for å eskortere traktorkjørerne på veien til Oslo. Foran Stortinget hadde vi ikke anledning til å møte med mange mennesker på grunn av koronaen, men vi kompenserte med en digital sending fra Eidsvolls plass som svært mange fulgte.

Aksjoner i lokal- og fylkeslag, politikerkontakt og mobilisering i sosiale medier har også vært viktige elementer i aksjonene.

7.3 Aksjonsplanlegging

Det skal utvikles aksjonsplaner på sentralt-, fylkes- og lokallagsnivå. At det aksjoneres i flest mulig av våre 480 lokallag, er avgjørende for hvor vellykka aksjonen blir totalt sett. Aksjonene skal være synlige, gjerne med en humoristisk snert, og bør ikke provoserer mer enn nødvendig. Aksjonene bør avsluttes med at vi overlater arbeidet med økte inntekter til Stortinget, som er siste utvei.

Lokallaga har mange muligheter til å lage synlige aksjoner. Vi har store arealer, traktorer, rundballer og redskaper. Lokalmediene er viktige å ha med på laget. Aktivitet i sosiale medier er også svært viktig.

7.4 Aksjonsplaner for 2023?

Norges Bondelag skal ha gode aksjonsplaner, men disse er avhengig av oppslutning for å bli effektfulle. Vi vil gjerne ha innspill på hva dere anser som aktuelle aksjoner. Skal vi kjøre tøffe aksjoner med fare for å provosere forbrukere og folk flest, eller kan vi synliggjøre budskapet vårt på andre måter? Er det ønskelig med en stormarkering i Oslo med flest mulig deltakere dersom det blir brudd?

Del 2 av studieheftet- ulike produksjoner

8 Ku- og geitemelk

Melkeproduksjonen er selve ryggraden i landbruket i Norge. Den har stor betydning for verdiskaping, sysselsetting, bosetting og kulturlandskap.

Kostnadsveksten rammer melkebøndene ekstra hardt. Kostnadskomponentene som har steget mest i pris, slik som kraftfôr, gjødsel og diesel, utgjør en stor andel av kostnadene i produksjonen. Samtidig står mange kumelk-produsenter med båsfjøs overfor å måtte ta avgjørende valg for framtida fram mot 2034 og løsdriftskravet. Investeringskostnadene i nye fjøs har også steget voldsomt den siste tida.

<u>Konkurransekraft og målpris</u>

De siste årene har importen av meieriprodukter fra EU, særlig ost, økt mye. Økt import fortrenger norsk produksjon. Lavere norsk produksjon reduserer samlet verdiskaping og gir dårligere utnytting av meierianleggene. Det kan være flere årsaker til lavere salg av norsk melk og den økte importen, bla:

- Økte importkvoter fra EU
- Høyere foredlingskostnader i Norge:
  - Høyere lønninger
  - Mindre meierianlegg
  - Større avstander og mer frakt
- Forbrukernes etterspørsel etter produktmangfold
- Høyere råvarepriser (pris på melk) i Norge enn EU
  - Påvirker også grensehandel.

Vårt mål er økt norskandel og høyere matsikkerhet, også for melk og melkeprodukter. I en strategi for å beholde så stor melkeproduksjon i Norge som mulig, har Tine hatt sterkt fokus på å styrke konkurransekraften for norsk melk. Produktutvikling og fokus på kostnadsbesparelser i Tine-systemet blant annet antall ansatte og anleggsstruktur er noen av grepene Tine gjør og har gjort. Men, de har også vært opptatt av at råvareprisforskjellene mellom Norge og EU ikke skal bli for store. Deres råd til jordbruksoppgjørene har derfor vært at målprisen må stå i ro, eller bare økes beskjedent og at hoveddelen av inntektekstveksten må komme fra tilskudd. Til siste jordbruksoppgjør hadde prisene i EU økt, mens kostnadsveksten i Norge var høy. Da var Tines råd en økning i målprisen med 36 øre/l (6,5%). Dette rådet fulgte forhandlingsutvalget opp i kravet.

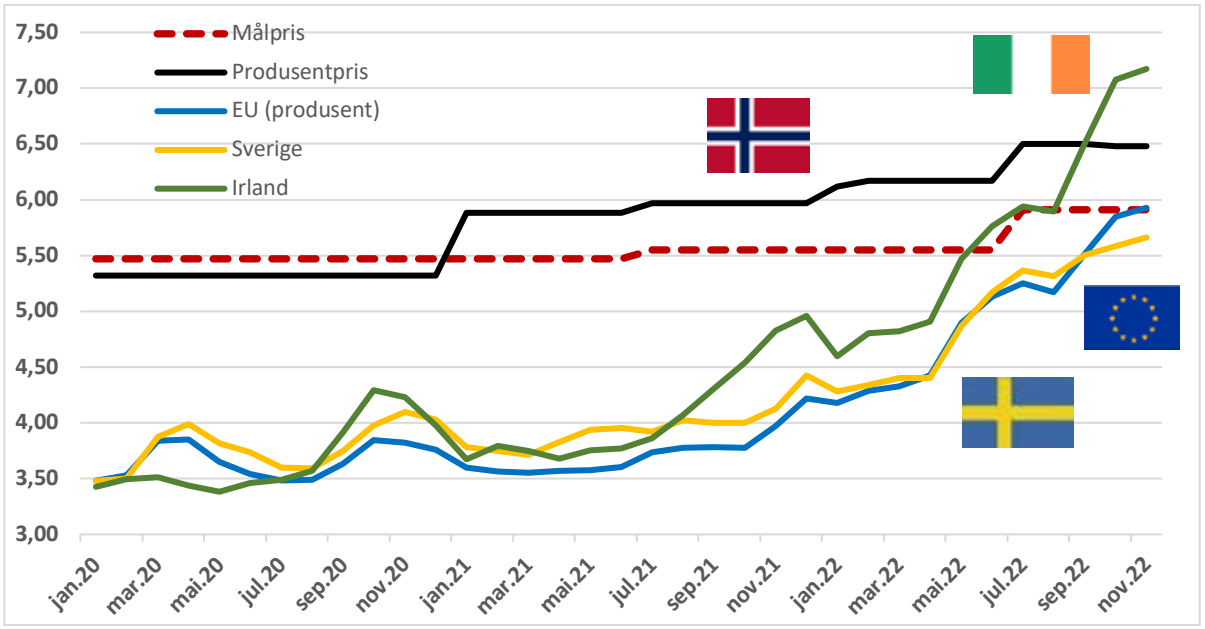

Figur 7 Produsentpris melk i EU og to EU-land sammenlignet med produsentpris og målpris i Norge. Kr/l omregnet med valutakurs den 15. hver mnd. Kilde: EU kommisjonen.

Produsentprisen i Norge er beregnet som basispris pluss kvalitetstillegg og etterbetaling fratrukket omsetningsavgift. Siden sommeren 2021 har forskjellen i råvarepris på melk mellom Norge og EU minket kraftig. Den gang lå målprisen i Norge om lag 35 % over produsentprisen i EU. I november 2022 passerte for første gang produsentprisen i EU den norske målprisen. 5,93 kr/liter mot 5,91 kr/l i målpris. Irland er et av EU landene med størst prisøkning. Her ligger nå produsentprisen om lag 1,25 kr/l over målprisen i Norge. Sverige ligger fortsatt under norsk målpris. Trolig som følge av høy råvarepris i EU, har veksten i importen nå stanset. I 2. kvartal 2022 og særlig i 3. kvartal, viser importstatistikken nedgang. Når man regner inn etterbetalingen med 98 øre/liter for 2022, ligger produsentprisen i Norge i november ca 60 øre/l høyere enn gjennomsnittsprisen i EU. Til tross for kraftig prisoppgang på melk i EU, viser ikke EU-kommisjonens prognose for produksjon noe vekst i 2023.

Målprisen omfatter både ku- og geitemelk. Pris på geitemelk er relativt lav i Norge sammenlignet med mange andre land. For eksempel lå prisen i Spania i september på 0,86 euro pr liter, ca 8,70 NOK/liter. Det er ca 1 kr/l høyere enn i 2020. Kvalitetstilleggene i Norge er større for geitemelk enn kumelk. Blant annet ligger tørrstoff-tillegget ca 90 øre/l høyere for geitemelk enn kumelk. Produsentprisen ligger derfor ca 1 krone høyere for geitemelk enn kumelk. Likevel ligger prisen for geitemelk i Norge under spansk pris.

Som en del av inntektsløftet må økonomien i melkeproduksjonen styrkes. Å løfte økonomien i melkeproduksjonen vil kreve både store tilskuddsøkninger og økte priser. I tillegg vil økt investeringsstøtte være avgjørende for å sikre overgangen til løsdriftsfjøs, særlig for mindre bruk. (se også kapittel 4).

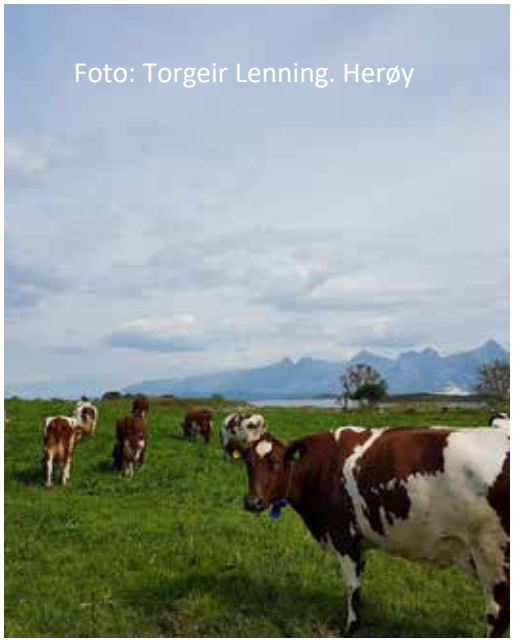
Foto: Torgeir Lenning. Herøy

Produksjon og etterbetaling

Etter et par år med høyt melkebehov som følge av effekter av koronapandemien, ble forholdstallet skrudd ned til 0,99 i 2022. Salget av melk har dessverre gått enda mer ned enn prognosert i fjor høst. Reguleringslagrene har derfor vokst. I 2023 forventer markedsregulator Tine en ytterligere reduksjon i etterspørselen etter kumelk – særlig drikkemelk. Landbruks- og matdepartementet satte forholdstallet til 0,95 for både ku- og geitemelk for 2023. Det er stor grunn til å tro at dårligere salg kombinert med kostnadsvekst i transport og foredling, vil svekke resultatet for Tine industri. For melkeprodusentene får vi to ekstra negative effekter på økonomien i 2023:

- Redusert produksjon. Dårligere utnyttelse av fjøset og mindre volum å fordele de faste kostnadene på
- Stor sannsynlighet for betydelig lavere etterbetaling i mai 2023 enn 98 øre/l i fjor.

Økonomi og bruksstørrelse

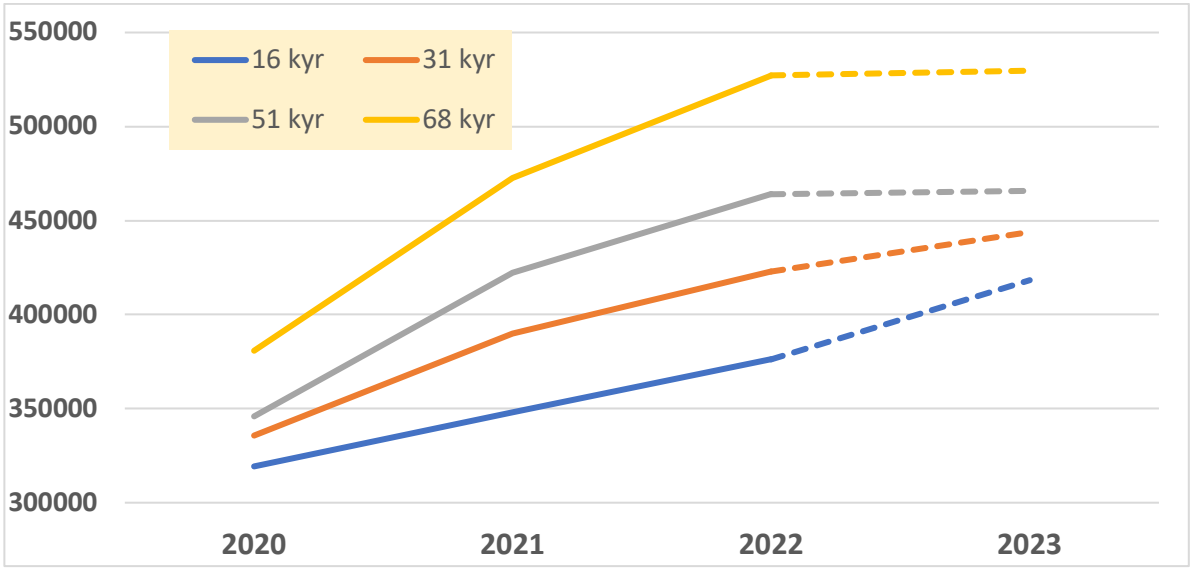

Figur 8 Vederlag til arbeid og egenkapital pr årsverk for melkebruk av ulik størrelse. 16 kyr=1,75 årsverk, 31 kyr=2,07 årsverk, 51 kyr=2,44 årsverk og 68 kyr = 2,90 årsverk.

I 2020 var det relativt liten forskjell i vederlag til arbeid og egenkapital pr årsverk mellom små og store bruk. De mindre brukene har gjennomgående foretatt få store investeringer de siste årene, mens det motsatte er tilfelle for de større brukene. Det er derfor mer kapital, og også mer egenkapital inne pr årsverk for de større brukene enn de mindre. Legger man inn

et spesifikt avkastningskrav til egenkapitalen, vil forskjellene krympe ytterligere, evt endre seg avhengig av størrelsen på avkastningskravet.

Inntektsforskjellen mellom bruksstørrelsene øker i 2021 og videre til 2022. Det skyldes økt melkepris, særlig pga redusert omsetningsavgift og økt etterbetaling. Økt pris er positivt for både små og store bruk, men slår relativt sett mest ut pr årsverk for store melkebruk. De produserer vesentlig mer melk pr årsverk enn et lite melkebruk. F.eks produserer bruket med 16 kyr 60.000 liter/årsverk, mens bruket med 68 kyr produserer 180.000 liter/årsverk. Altså 3 ganger så mye i forhold til arbeidsinnsatsen. Da får også melkeprisen 3 ganger så stor betydning for resultatmålet vederlag til arbeid og egenkapital pr årsverk.

Fra 2022 (etter effekt av jordbruksoppgjøret 2022) og til 2023 viser utslaget av jordbruksoppgjøret bedre inntektsutvikling for de mindre og mellomstore melkebrukene enn de større. Det skyldes prioritering av økninger i tilskuddsordninger målrettet mot mindre bruk. F.eks øker driftstilskuddet i melkeproduksjonen med 70.000 kr/bruk (lik økning for alle med mer enn 5 kyr) og tilskuddet til små og mellomstore melkebruk øker med 70 mill. kroner (gis bare til bruk under 50 kyr, med høyest sats for 23 kyr).

Kvoteordningen

Regjeringserklæringen sier at kvotetaket for kumelk skal settes ned mot 500.000 liter. De som har tilpasset seg dagens kvotetak, skal kunne beholde kvotene eller selge overskytende kvoter til staten til avtalt pris. For geitemelk har ikke regjeringen sagt noe. Det er ingen geitemelkprodusenter som har mer enn 300.000 liter i disponibel kvote. Fram til 2014 var det reelle kvotetaket 750.000 liter gjennom samdriftsregelverket. Det ble da fastsatt av Stortinget til 900.000 liter, men Solberg-regjeringen ville ha 1,2 mill. liter.

Regjeringa sier også de vil vurdere tiltak for å redusere kvotekostnadene og redusere andelen leiekvoter. Vi har tidligere gjennomført en omfattende høringsprosess i lokal- og fylkeslagene. I kravet for 2021 la vi fram flere punkter for å få til dette. Pga brudd i forhandlingene ble dette ikke diskutert. I fjorårets krav ble derfor punktene igjen fremmet. Vi krevde:

- Innføre en begrensning på 7 år for hvor lenge en kvote kan være leid ut.
- Gjeninnføre et skille i regelverk mellom samdrifter og kvoteleie
- For å unngå at samdrifter blir et smutthull for skjult kvoteleie innføres:
    - Avstandskrav på 17 km
    - Et minimumskrav på 20 prosent eierandel i samdrifta
- Fortsatt ha muligheter for nye produsenter å starte opp med melk.
- Partssammensatt arbeidsgruppe vurdere kvotetaket.
- Beskatte salg av kvote som kapitalinntekt sik inntekter fra leie av kvote og salg av kvote sidestilles skattemessig.

- Dempe etterspørselen etter kvote ved å heve støtteprosenten for investeringsstøtte til 50 % og taket til 4 mill. kroner. En gis da bedre mulighet til å investere i mindre fjøs.

Gjennomslag fikk vi ikke, men det ble satt ned ei arbeidsgruppe som skal gå gjennom kvoteordningen, herunder også kvotetak, fram til neste års jordbruksoppgjør. Arbeidsgruppa er godt i gang. Vi legger ikke opp til spesifikke spørsmål om dette tema i år, men det er selvsagt fullt mulig å spille inn ideer for å få ned kvotepriser og andelen leid kvote i fritekst.

<u>Konkurransepolitiske tiltak og prisutjevningsordningen (PU)</u>

Myndighetene vil ha økt konkurranse om melka. I prisutjevningsordningen ligger det 3 ordninger av konkurransepolitisk karakter. Det er:

- Et generelt tilskudd på 27 øre/liter
- Kapitalgodtgjøring for drikkemelk til meierier med egne leverandører (Tines etterbetaling + 5 øre/liter)
- Distribusjonstilskudd til uavhengige aktører som produserer drikkemelk (inntil 50 øre/liter)

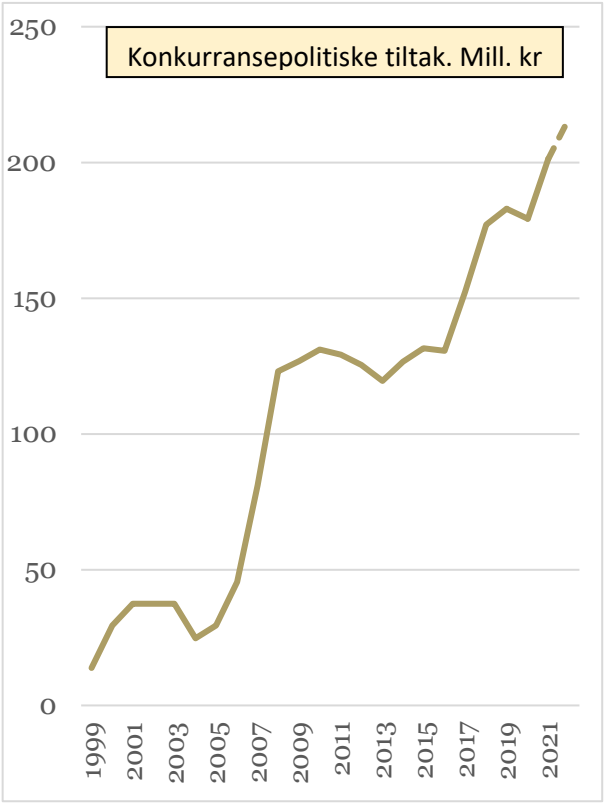

I sum utgjør ordningene en kostnad på om lag 13 øre/liter melk.

Myndighetene har vedtatt å ikke lenger betale ut distribusjonstilskudd. Vedtaket er påklagd, og foreløpig ikke effektuert. Gjennomføring av vedtaket vil bidra til generelt å øke konkurransekraften for norsk melk.

Landbruksdirektoratet har i høst gått gjennom de konkurransepolitiske virkemidlene i PU. Hele verdikjeden har vært representert i en referansegruppe. Rapporten kom 15. desember. Endringer vil kunne skje fra 1. juli 2023.

<u>Tollvern</u>

For melkeprodukter har vi prosenttoll for faste oster (unntatt 14 spesialoster) og drikkemelk. Det er mulig å legge om til prosenttoll for flere toll-linjer. Dette vil gi bedre beskyttelse for fetaost, dessertoster, salatoster mm, og vil kunne være viktig dersom prisene faller i EU. Regjeringen har i Hurdalserklæringen uttalt at de vil *«Sikre importvernet for norsk jordbruk, blant anna gjennom <u>val mellom prosent- og kronetoll</u>, og sørgje for at importvernet ikkje blir svekka, når ein inngår nye handelsavtaler.»* I Statsbudsjettet for 2023 er det ikke gjort grep med tollvernet, det vises bare til 2024.

9 Storfekjøtt

Storfekjøttproduksjonen foregår både på melkebruk og i spesialisert storfehold (ammeku eller oppforing av kalv). Andelen av kjøttproduksjonen i spesialisert storfehold går opp.

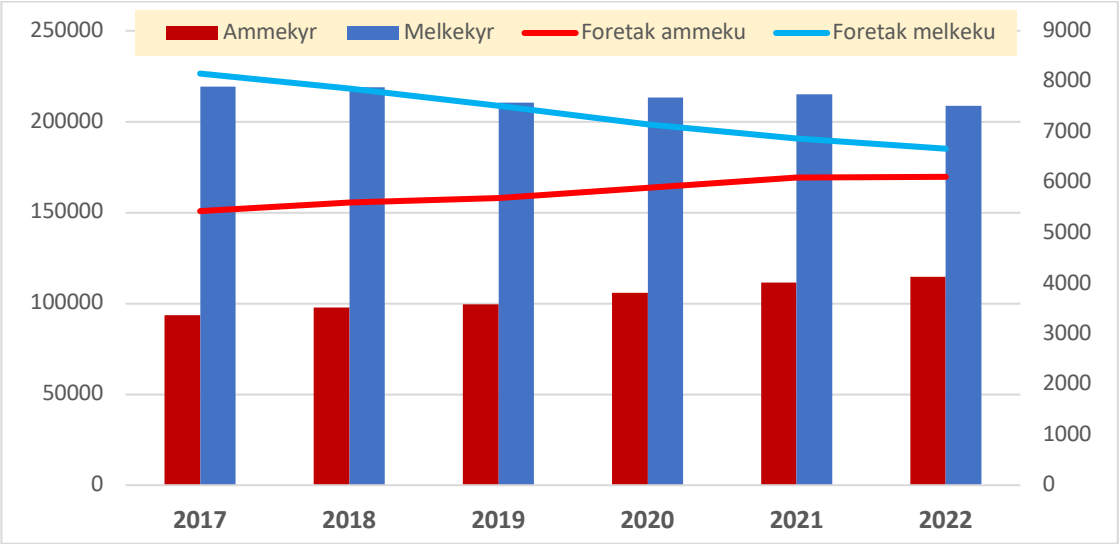

Figur 9 Antall foretak med melkekyr og ammeku, samt antall mordyr pr 1/10.

Både antall foretak og antall mordyr av ammekyr har økt de siste årene. Siste året er veksten vesentlig svakere. Melkeproduksjonen viser motsatt trend. I 2017 var 30 % av mordyrene ammekyr. I 2022 er denne økt til over 35 %.

Markedsbalansen for storfekjøtt har vært god lenge. Det har vært underdekning av norsk vare og dermed åpning for import til redusert toll. Også for 2023 viser prognosen en liten underdekning, men for øyeblikket ligger det ca 5.000 tonn storfekjøtt på reguleringslager. Det skyldes sterk nedgang i salget av helslakt, sannsynligvis pga import i perioden med nedsatte tollsatser. Det forventes at reguleringslageret tømmes før sommeren, men at det vil bli bygd opp igjen til høsten på et lavere nivå. Både salg og produksjon av storfekjøtt forventes å gå noe ned. Reduserte melkekvoter vil på kort sikt gi mer kukjøtt, men på lengre sikt lavere storfekjøttproduksjon. Jo nærmere vi dekker markedet med norsk vare, jo viktigere er det å få leveranser til rett tid. I dag påvirkes leveringsmønsteret av telledato (1/3 og 1/10). Import til nedsatt toll i januar/februar og august/september går på bekostning av slaktemodne dyr som holdes igjen til over telledato. Etter telledato øker den norske tilførselen, og det blir behov for markedsregulering finansiert med omsetningsavgift. Et system uten telledato hadde vært å foretrekke, men da må andre datasystemer for å hente dyretall fungere.

<u>Økonomi og tilskudd</u>

Det er en rekke tilskuddsordninger i storfekjøttproduksjonen som i større eller mindre grad er målrettet mot denne produksjonen. Disse framkommer i tabellen under. Der ser en også hvor mye de har endret seg siden 2017. Tilbakemeldinger fra mange storfekjøttprodusenter og regnskapstall fra driftsgranskingene taler et tydelig språk om at økonomien i storfekjøttproduksjonen har vært svak lenge (se også del 1 kap 2.1 og figuren med referansebruka). Dette til tross for at tilskuddene til storfekjøttproduksjonen er økt en god del i de siste jordbruksoppgjørene. Tilskuddsveksten har vært størst i de høyere tilskuddssonene. Til tross for dette har veksten i antall ammekyr vært svak i sone 5B og oppover.

Endring i tilskuddssatser 6 siste jordbruksoppgjør og summert tilskuddsendringer for bruk med 40 ammekyr								
Kvalitetstilskudd O+ og bedre.	3,50 kr/kg							
Kvalitetstilskudd kl O.	2,50 kr/kg							
Husdyrtilskudd ammeku.	1410 Kr/ku							
Husdyrtilskudd storfe.	418 Kr/storfe							
Beitetilskudd.	102 kr/dyr							
Utmarksbeitetilskudd.	464 kr/dyr							
Avløsning ferie og fritid.	22380 kr/foretak							
Arealsone	**1**	**2**	**3**	**4**	**5A**	**5B**	**6**	**7**
Driftstilskudd. Kr/foretak	109280	109280	109280	109280	176240	176240	176240	176240
Areal- og kulturlandskaps-tilskudd. Kr/daa	105	145	135	155	245	290	275	275
Distriktstilskudd kjøtt. Kr/kg	0	0	0,7	0	0,7	0,7	1,5	1,5
Tilskuddsøkning. Kr/bruk	299600	306600	322400	321800	438800	456800	481700	503700
Gjennomsnittlig økning pr år.	49900	51100	53700	53600	73100	76100	80300	84000

Etter innspill fra lokallag, Tyr og Nortura, ønsket representantskapet å etablere et nytt virkemiddel – *Tilskudd til ku med kalv på beite*. Dette ble fremmet i kravet med forslag om differensierte satser mellom arealsoner og mellom besetningsstørrelser. Vi fikk ikke gjennomslag for kravet. Hovedbegrunnelsene fra Statens side var at det eksisterer andre virkemidler der en vil kunne oppnå om lag det samme og at tilskuddet vil være vanskelig å kontrollere.

Pris

For storfekjøtt har vi ikke lenger målpris. I stedet fastsetter Nortura som markedsregulator to ganger i året en planlagt gjennomsnittlig engrospris (PGE). PGE settes på hele slakt av ung okse alle klasser O og R unntatt R+, fettgruppe 2-, 2 og 2+). Kostnader mellom fjøsdøra og «ferdig slakta okse» kommer til fratrekk i produsentpris. Produsentprisen har ligget 11-12 kr/kg under PGE, men er nå økt til ca 14 kr/kg.

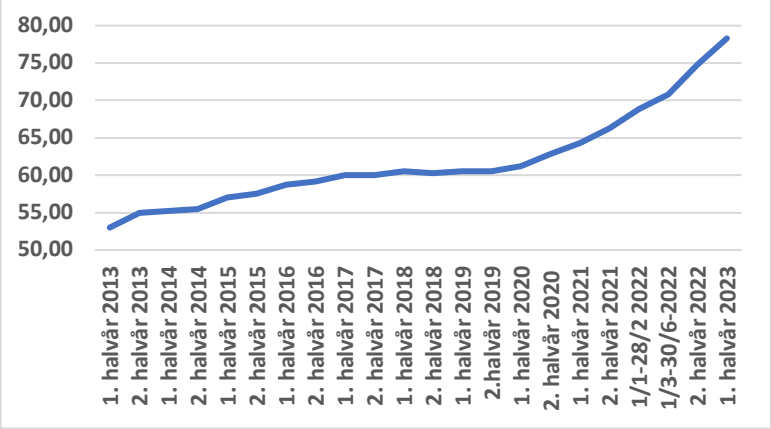

Planlagt engrospris for storfekjøtt. Kr/kg

Fra 2013 til 2017 økte PGE for storfekjøtt moderat. Så sto den nærmest stille et par år. Nortura fryktet sterk vekst i ammekubestanden kunne gi overproduksjon på sikt. I tillegg var tollvernet svakt. Fra 2020 til i dag har prisen økt betydelig, og ligger nå ca 17 kr/kg høyere enn i starten av 2020.

10 Sau og lam

Sauenæringa er ei viktig næring for målet om landbruk over hele landet og god utnyttelse av beiteressursene. Ingen andre produksjoner kan skilte med flere produsenter.

For lam har vi ikke lenger målpris. I stedet fastsetter Nortura som markeds-regulator to ganger i året en planlagt gjennomsnittlig engrospris (PGE). PGE settes på hele slakt av lam, klasse O og R, fettgruppe 2-, 2 og 2+). Kostnader mellom fjøsdøra og «ferdig slakta lam» kommer til fratrekk i produsentpris. Særlig slaktekostnadene er høye pr kg kjøtt. Produsentprisen ligger om lag 30 kr/kg lavere enn PGE.

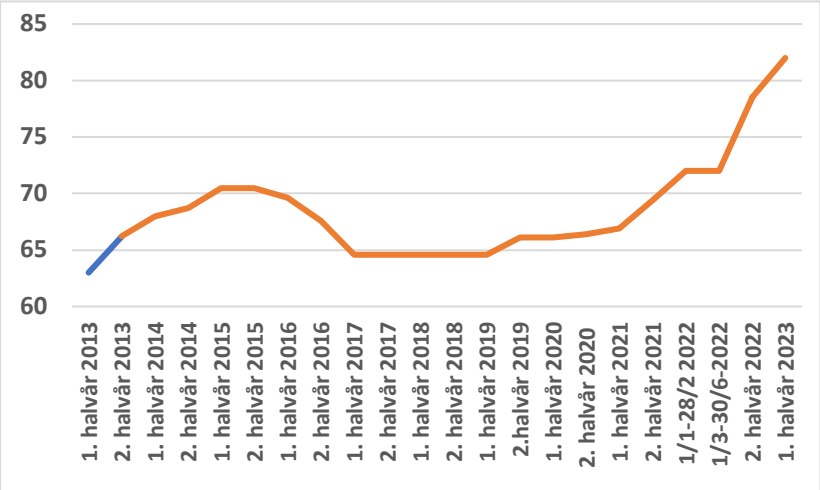

planlagt engrospris. Kr/kg. (Målpris 1. halvår 2013).

Fram til 1. halvår 2015 økte prisen. Så fikk man markedsubalanse høsten 2015. Prisen ble satt ned til under 65 kr/kg, og sto så tilnærmet stille fram til høsten 2020. Deretter har prisen økt med 15,60 kr/kg, blant annet for å dekke opp kostnadsvekst. Også prisene for ung sau og sau har steget. Fra å ligge nær 0, ligger prisene nå fra ca 20 kr/kg og oppover. Greit salg, og færre lam til slakt, gjør at det ikke har vært verken lam eller sau på reguleringslager gjennom årets slaktesesong. Det kan virke som markedet har tålt prisoppgangen. Dette er et positivt prisbidrag for økonomien i saueholdet, etter flere år med svært anstrengt økonomi. Også for 2023 er det prognosert med om lag markedsbalanse både for sau og lam.

Som følge av flere år med ubalanse i markedet og som ga fallende priser til bonden, vedtok årsmøtet i Bondelaget i 2020 å etablere et produsentråd for sau. Rådet skal tiltre når det er overskudd i markedet og gi informasjon i mange kanaler med oppfordring til å tilpasse produksjonen til markedet og lagerstatus. Et marked i balanse gir større muligheter for å øke prisen i markedet, men også tilskuddene. En rekke virkemidler over jordbruksavtalen er viktig for saueholdet:

- Husdyrtilskuddet
- Lammeslakttilskuddet
- Distriktstilskudd kjøtt
- Ulltilskudd
- Beitetilskudd generelt og utmark
- Velferdsordninger
- Fraktordninger
- Areal- og kulturlandskapstilskudd
- RMP tilskudd
- SMIL tilskudd
- Tilskudd til avlsorganisasjoner

Det er ulikt i hvor stor grad tilskuddene er produksjonsdrivende. Men tilskuddene vil i sum bidra til bedre økonomi for næringa.

Det er betydelig forskjeller i inntekter pr årsverk mellom mindre og større sauebruk. De minste sauebrukene har klart lavere vederlag til arbeid og egenkapital pr årsverk enn de større brukene.

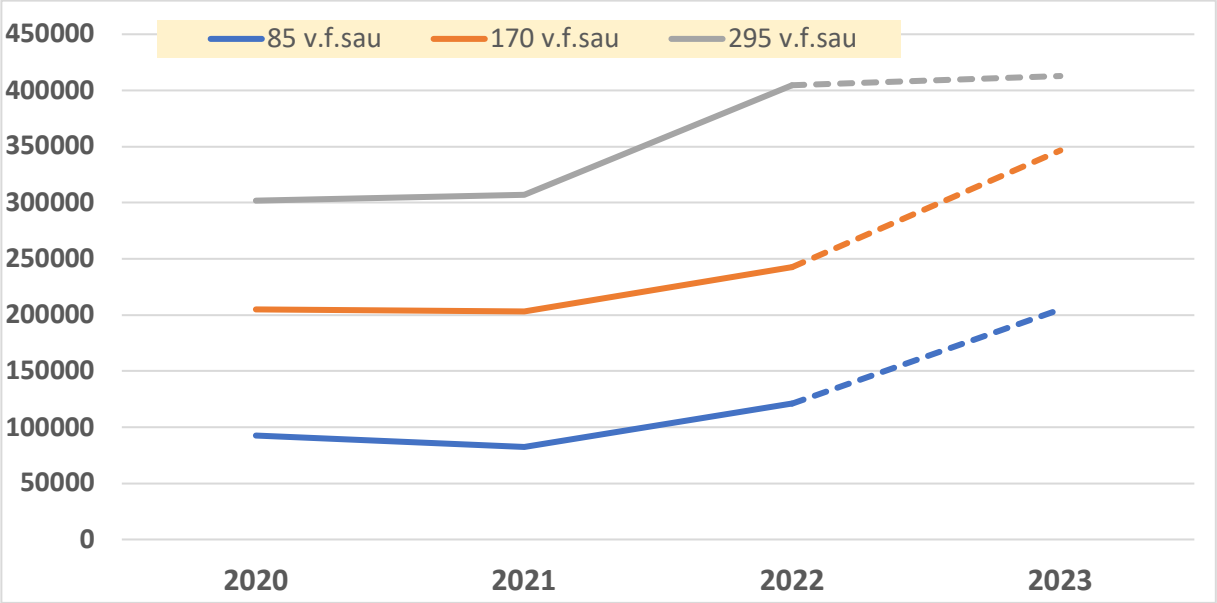

Figur 10 Vederlag til arbeid og egenkapital pr årsverk for ulike bruksstørrelser i saueholdet. 85 v.f.sau=1,25 årsverk, 170 v.f.sau=1,28 årsverk, 295 v.f.sau=1,71 årsverk.

Ut fra arbeidstimene sauebøndene med i drifts-granskingene har oppgitt, øker arbeidsforbruket bare helt marginalt (med 0,03 årsverk eller 2,4 %) ved å doble besetningsstørrelsen fra 85 v.f.sau til 170 v.f.sau. Øker man besetningen med ytterligere 125 v.f.sau (+74 %) øker arbeidsforbruket med 0,43 årsverk (33 %). Det er altså betydelige stordriftsfordeler knyttet til arbeidsforbruket i saueholdet. Dette gjelder også kapitalen. Bruket med 85 v.f.sau har satt inn 16.000 kr/v.f.sau i kapital, mens det med 170 v.f.sau har 12.400 kr/v.f.sau i kapital. For det største bruket har kapitalen pr v.f.sau falt med ytterligere 1.000 kr/v.f.sau.

For å løfte inntektene mest for de minste sauebrukene, ble disse prioritert ved siste jordbruksoppgjør. Man krevde innført et driftstilskudd med innslagspunkt på 20 v.f.sau med maksimal sats ved 75 v.f.sau. Staten mente man måtte bruke eksisterende virkemidler, dersom man kan oppnå om lag det samme med dem. Jordbruksavtalen ble derfor at første intervall i husdyrtilskuddet (1-150 v.f.sau) ble splittet i 2 intervaller. Opptil 75 v.f.sau fikk økt sats med 900 kr/dyr, mens 76-150 v.f.sau bare fikk halvparten i økning. Mer enn 150 v.f.sau ble satsen holdt uendret. Effekten av dette ser en ved at avstanden mellom den blå kurven i figur 10 (85 v.f.sau) og den grå (295 v.f.sau) minker i 2023.

11 Svinekjøtt

Ved jordbruksoppgjøret 2021 ble målprisen for svinekjøtt avviklet, og svinekjøtt flyttet over i volummodellen på samme måte som storfekjøtt, sau/lam og egg. Dette ble gjort fordi Norge stanga i taket på støtterettigheter i WTO-avtalen, såkalt gul støtte. Det betyr at prisen på svinekjøtt ikke lenger fastsettes i jordbruksforhandlingene. Nortura er fortsatt markeds-regulator, og de fastsetter en planlagt gjennomsnittlig engrospris (PGE) to ganger i året. PGE settes for ferdig slaktet gris.

God markedsbalanse er veldig viktig for inntektsgrunnlaget til svineprodusentene. Svine-markedet var i flere år preget av en kostbar overproduksjon. Svinenæringa lyktes i 2019/2020 med å komme i balanse, blant annet som effekt av utkjøpsordningen. Lønn-somheten er derfor forbedret. Salget av svinekjøtt økte betydelig under pandemien. I 2022 falt salget med 7 %, og er om lag tilbake til nivået før pandemien i 2022. Produksjonen gikk ned med 1 prosent. Til tross for sterkt fall i salget, ble det likevel en underdekning på om lag 3.200 tonn norsk svinekjøtt. Prognosen for neste år antyder et marginalt overskudd av svinekjøtt med 400 tonn. Dette lar seg fint håndtere gjennom regulering av slaktevektene.

Kostnadsveksten rammer også svineprodusentene. Det er særlig økningen i kraftfôrpris som slår inn. Den sterke prisveksten startet i desember 2020. Fra da og fram til nå har svinefôret økt med om lag 1 kr/kg.

I all hovedsak er svineprodusentene kompensert for kostnadsveksten gjennom økt prisuttak i markedet. Målprisen vi hadde på svinekjøtt t.o.m 30/6-21 var 33,89 kr/kg. I jordbruksopp-gjøret 2021 var det forutsatt en prisøkning på 0,87 kr/kg. Den ble 1,61 kr/kg. På grunn av den sterke kostnadsveksten, fikk vi myndighetene med på å gi Nortura mulighet for en ekstra oppjustering av PGE den 28. februar. Siden 30/6-21 har PGE endret seg med:

1/7-21: +1,61 kr/kg

1/1-22: + 1,00 kr/kg

28/2-22: + 2,00 kr/kg

1/7-22: + 3,00 kr/kg

1/1-23: + 3,50 kr/kg

PGE er nå 45 kr/kg. Det er 11,11 kr/kg høyere enn prisen var for 1,5 år siden. Det tilsvarer en prisøkning på 33 prosent. Differansen mellom PGE og avregningspris til bonde har økt på grunn av økte slakte- og transportkostnader. Gjennomsnittlig avregningspris 1. halvår 2021 sammenlignet med 2. halvår 2022 ligger om lag 6 kr/kg høyere. Det gir en økning i produsentpris med 22 prosent.

Svineprodusenter fikk også utbetalt kompensasjon via tilskudd i september. Denne var riktignok svært beskjeden. Mange har reagert på at den ikke var større når en sammenligner med andre husdyrslag. Da faglagene utarbeidet kravet i april, var vurderingen at svine-

produsentene hadde klart å ta ut kostnadsveksten i markedet, blant annet som følge av den ekstra prisoppgangen 28/2. Det samme var ikke tilfelle for andre dyreslag.

Selv om det ikke lenger er målpris, er det mange virkemidler i jordbruksoppgjøret som påvirker økonomien i svineholdet. Den viktigste er kanskje prisnedskrivingstilskudd for norsk korn og den midlertidige prisnedskrivingsordningen for importert karbohydrat (se kap om korn) som påvirker kraftfôrprisen. Svinefôr bruker mye norsk korn, og Norsvin har et mål om 100 prosent norske råvarer. Norsk korn skrives nå ned med 1,40 kr/kg. Utover prisnedskriving har vi ordninger som:

- Husdyrtilskudd (avslgris og slaktegris)
- Velferdsordningene
- Distriktstilskudd kjøtt
- Frakttilskudd (kraftfôr og slakt)
- Investeringsstøtte (svin har i liten grad blitt prioritert)

Husdyrtilskuddet for slaktegris gis for inntil 1400 leverte slaktegris. Tilskuddet til avlsgris gis for inntil 35 avlsgris. Det gis altså tilskudd til et lavere dyretall enn konsesjonsgrensene. For verpehøns ble tilskuddsberettiget dyretall i jordbruksoppgjøret 2022 løftet til 7500 høns som er konsesjonsgrensa. Satsene er differensiert mellom Jæren, resten av Sør-Norge og Nord-Norge.

12 Egg og fjørfekjøtt

Bønder som produserer egg og hvitt kjøtt, henter det aller meste av inntektene sine i markedet. Det fastsettes ikke priser for egg og fjørfekjøtt i jordbruksoppgjøret. For egg er Nortura markedsregulator og fastsetter en planlagt gjennomsnittlig engrospris (PGE) for hvert halvår. For fjørfekjøtt er det ingen markedsordninger. God markedsbalanse er derfor veldig viktig for inntektsgrunnlaget. Det er også virkemidler i jordbruksoppgjøret som påvirker økonomien:

- Prisnedskrivingstilskudd norsk korn (kornpris og følgelig kraftfôrpris)
- Husdyrtilskudd (verpehøns, men ikke kylling)
- Velferdsordningene
- Distriktstilskudd egg
- Frakttilskudd (egg, kraftfôr)
- Investeringsstøtte (føringer, prioriteringer (egg og fjørfekjøtt har vært lavt prioritert))

Også fjørfeprodusentene har kjent på kroppen da internasjonale prisene på korn, soya og oljefrø steg gjennom hele pandemien og eksploderte med krigen i Ukraina. Kraftfôr er den største utgiftsposten i produksjonen av egg og fjørfekjøtt. Gjennom jordbruksoppgjørene er prisnedskrivingstilskuddet til norsk korn i kraftfôret prioritert de siste åra og det har bremset kostnadsøkningene for husdyrprodusentene (se kapittel 13 Korn og kraftfôr). Ved oppgjøret våren 2022 ble partene også enige om en midlertidig prisnedskrivingsordning for importerte karbohydratråvarer. Ordningen fører til stabile priser også på importerte karbohydratråvarer som mais. Likevel har kraftfôrprisen økt utover høsten, sammen med gass og andre innsatsfaktorer i produksjonen egg og fjørfekjøtt.

Egg-, fjørfe- og svineprodusenter har fått merke hvilken risiko viltlevende arter utgjør for husdyrproduksjonen. Denne situasjonen følges tett i Bondelaget. Både Newcastlesjuke, fugleinfluensa, afrikansk svinepest og salmonella er smitte vi ikke vil ha inn i husdyrproduksjonen og hvor produsentene og deres forebyggende tiltak er avgjørende. Matloven og forskrift om erstatning etter offentlige pålegg gir bonden rett til erstatning når

sykdom eller smittestoff er av en så alvorlig art at Mattilsynet pålegger avliving av dyr, eller dyra dør før pålegg er gitt. Kostnader til sanering dekkes etter søknad og framlegg av dokumentasjon. Dyra erstattes i all hovedsak etter fastsatte satser. Satsene ble oppdatert sommeren 2022, men er allerede utdatert for flere produksjoner. Norges Bondelag jobber for å endre prinsippet for utmåling slik at verdien på påleggstidspunktet legges til grunn for erstatningen.

12.1 Egg

Det har vært attraktivt å etablere seg som eggprodusent. Dette har resultert i overkapasitet og store reguleringskostnader i eggproduksjonen. Overdekningen av egg i 2022 ville blitt på over 3 000 tonn uten de produksjon- og markedsreguleringstiltakene som er gjennomført. Mye av bakgrunnen for den økende overproduksjonen skyldes nyetableringer i eggnæringa. Sammen med Nortura gikk derfor Bondelaget ut og fraråded nyetableringer i en situasjon med overkapasitet, samtidig som det jobbes for framtidige løsninger. De verktøyene som er i markedsreguleringa, brukes fullt ut nå. I september vedtok derfor Omsetningsrådet en frivillig ordning for midlertidig opphold i eggproduksjonen. Det innebærer at eggprodusenter kan få kompensert for å la hønsehuset stå tomt i 12 måneder. 13 eggprodusenter tar del i denne ordningen, og det bringer eggmarkedet om lag i balanse i 2023. Tiltaket med midlertidig opphold har bare virkning for 2023 og noe inn i 2024. Det er derfor svært viktig at vi unngår nyetableringer i en næring med overkapasitet. Det vil ramme alle produsenter både i form av høy omsetningsavgift og liten/ingen vekst i eggprisen. Nortura har økt planlagt gjennomsnittlig engrospris videre med 1 kr pr kg til 24 kr pr kg for første halvår 2023.

12.2 Fjørfekjøtt

Nordmenn spiser stadig mer kylling, og økningen av fjørfekjøtt har vært omtrent 9 kg per person siden 1990. Forbruket av hvitt kjøtt har med noen unntak økt fra år til år, og fra 2020 til 2021 økte forbruket med 9,7 %. Totalt var forbruket 11,8 kg per person i 2021.Det er tre store slakteaktører på kylling: Nortura, Den Stolte Hane og Norsk Kylling. Bøndene produserer på kontrakt til disse. For fjørfekjøtt fastsettes det ingen priser i jordbruksavtalen og det er ingen markedsregulator.

Til tross for at industristrukturen for kylling har endra seg har vi ikke fått gjennomslag for å innføre en fraktordning på kylling etter modell av fraktordningen for slakt. Hensikten med en fraktordning er å redusere kostnadene for de som har lange avstander til slakteriet, og at eksisterende kyllinghus kan brukes uten at det får for store fraktkostnader for produsenten.

13 Korn og kraftfôr

Mange av landets kornprodusenter kan se tilbake til et år med høye avlinger av god kvalitet som kunne høstes med lav vannprosent. Kornarealet har stabilisert seg, etter flere år med nedgang. Da budsjettnemnda for jordbruket la fram grunnlagstallene til fjorårets jordbruksforhandlinger viste de svært dårlig økonomi i kornproduksjonen med daværende rammevilkår. Økte priser og økt areal- og kulturlandskapstilskudd har endret dette bildet en del.

Målpriser og prisnedskriving

De internasjonale prisene på matkorn, fôrkorn, soya og oljefrø steg gjennom hele pandemien. Med krigen i Ukraina eksploderte prisene. Under jordbruksforhandlingene sist vår lå kornprisene på verdensmarkedet høyere enn prisene til den norske bonden, og usikkerheten om prisutviklingen framover var stor.
Partene sto i oppgjøret overfor nye og uvante problemstillinger. Hovedproblemet var: Hvordan sikre økonomien for kornprodusentene gjennom prisøkninger og samtidig skåne husdyrholdet for ytterligere kostnadsvekst gjennom prisfastsetting på korn i jordbruksoppgjøret og mulighet for ytterligere prisøkninger internasjonalt på kraftfôrråvarer?

Løsningen ble å:

- Øke kornprisen med i gjennomsnitt 93 øre/kg. Prisnedskrivingstilskuddet reduserer prisen fra kornhandler til industri ved kjøp av norsk vare.
- Øke prisnedskrivingssatsen for norsk korn med 55 øre/kg. Isolert ville dette innebære 38 øre/kg dyrere norsk korn i kraftfôret
- Innføre en midlertidig ordning med prisnedskriving av importerte karbohydratråvarer med en gjennomsnittssats (slik prisene var da) på 81,5 øre/kg.
- Fjerne matkorntilskuddet (59,8 øre/kg) og sende denne regningen til forbrukeren

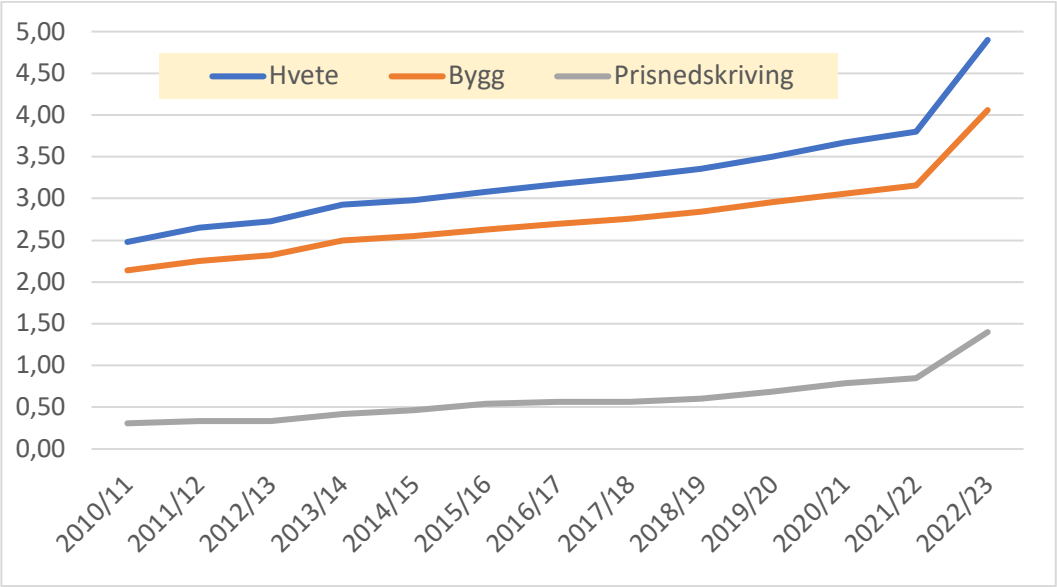

Figur 11 Målpris for mathvete og bygg. Prisnedskriving norsk korn. Kr/kg

Siden 2010/11 sesongen har målprisen for mathvete steget med 2,42 kr/kg. Bygg har steget 50 øre/kg mindre, dvs med 1,92 kr/kg. Ved siste jordbruksoppgjør ble prisforskjellen økt med 10 øre/kg. Sortsutviklingen for bygg har trolig vært bedre enn for hvete, hvertfall vårhvete. Mange foretrekker derfor å dyrke bygg framfor hvete. Prisnedskrivingstilskuddet har økt med 1,09 kr/kg i perioden.

Så registrerer vi at i det siste har de internasjonale prisene krøpet nedover, og hvete på matif-børsen i Paris handles nå for i overkant av 3 kr/kg. Handel på «future» viser svakt fallende priser. Den midlertidige ordningen med prisnedskriving av importerte karohydratråvarer tar vekk risikoen for prisstigning på slike internasjonale råvarer. Satsen for prisnedskrivingsordningen for importerte karbohydratråvarer justeres 5 ganger i avtaleåret opp og ned med utviklingen i internasjonale råvarepriser. For fôrhvete, bygg og havre er satsene nå om lag halvert i forhold til i sommer/tidlig høst. For andre råvarer, som f.eks roesnitter, melasse og maisgrits er satsene økt fordi de internasjonale prisene har gått opp.

I sluttprotokollen fra jordbruksavtalen 2022 står det: *«Av hensyn til næringens konkurransekraft legger partene til grunn at deler av prisøkninger og kostnadskompensasjon kan reverseres dersom kostnader og verdensmarkedspriser går tilbake til mer normale nivåer. Det vil blant annet gjelde midlertidig omlegging av markedsordningen for korn, økning i øvre prisgrenser, målpriser og annen særskilt kompensasjon.»*

For de to prisnedskrivingsordningene bruker vi i dag om lag 2 mrd. kroner over jordbruksavtalen. Sammen med frakttilskudd for korn er prisnedskrivingstilskuddet for norsk korn viktig for å opprettholde produksjonsfordelingen. Husdyrprodusenter i områder uten mulighet for kornproduksjon står overfor samme råvarepris på kraftfôr som husdyrprodusenter i områder med kornproduksjon.

Arealtilskudd

Arealtilskuddet for korn gis med samme sats uavhengig av hvor stort areal man har. Fram til 2014 var satsen lavere for areal over 800 dekar. Referansebrukene viser lavere vederlag til arbeid og egenkapital pr årsverk for mindre kornbruk enn de større. I Norges Bondelag sitt næringspolitiske program for 2020-2024 ønsker vi å starte en prosess med mål om å innføre tak og trappetrinnstilskudd i alle produksjoner. I kravet til fjorårets jordbruksoppgjør krevde vi at arealtilskuddet for korn differensieres med fire intervaller med fallende satser etter foretakets kornareal:

0-299 dekar

300-799 dekar

800-1599 dekar

Over 1600 dekar.

Regjeringen kom oss ikke i møte i kravet, men det ble satt ned en arbeidsgruppe som skal gå gjennom problemstillinger om differensiering i satser etter størrelse og tak (se kap. 2.3). En viktig problemstilling er i hvor stor grad kornprodusenter kan samarbeide uten å regne tilskudd felles. Er det f.eks. greit at du harver hos naboen, mens naboen sår hos deg?

Økologisk korn

Det er et stort behov for å øke produksjonen av økologisk korn. De viktigste begrensningene er vurdert å være mottaksmuligheter på regionale anlegg og tilgang på husdyrgjødsel. Det er også ønskelig med økt rådgivning innen økologisk planteproduksjon.

Korn- og proteinstrategi

Styret i Norges Bondelag vedtok i desember 2022 en «Helhetlig korn- og proteinstrategi fram mot 2030». Bakgrunnen for arbeidet med strategien er «Næringspolitisk program for 2020-2024» som ble vedtatt på årsmøtet i september 2020. Her er et av tiltakene å «utvikle en helhetlig korn- og proteinstrategi som sikrer lønnsomhet i kornproduksjonen og øker norsk fôr- og matkornandel».

Det overordnede målet i strategien er å øke produksjonen av norsk korn og planteprotein. Norskandelen skal økes og innen 2030 skal:

- Norsk matkornandel økes til 90 prosent (Ca. 70 prosent i dag)
- Norskandelen av karbohydratråvarer i kraftfôret økes til 90 prosent (Ca. 80 prosent i dag)
- 20 prosent av proteinet i kraftfôret skal være norskprodusert (Ca. 6 prosent i dag)
- Produksjonen av økologisk korn skal økes med 20 prosent
- Lønnsomheten i kornproduksjonen skal styrkes
- Beredskap og forsyningssikkerhet må bedres

14 Grønnsaker, frukt, bær og potet

Etterspørselen etter produkter innenfor grøntsektoren er økende. Det er viktig at vi kan dekke økt etterspørsel med norske produkter. Samtidig ser vi at importen tar en stor del av veksten. Hvordan vi skal øke norskandelen er derfor nøkkelen, - vi kan og vil produsere mer grønt dersom det er rom i markedet.

Et velfungerende importvern er en forutsetning for å øke grøntproduksjonen i Norge. Endringer i tollvernet er ikke en del av jordbruksavtalen, men noe Norges Bondelag jobber mye med i forbindelse med Statsbudsjettet. Spørsmålene i dette studieheftet er spisset mot det vi forhandler om i jordbruksoppgjøret, og går derfor bare inn på en liten del av det som er rammebetingelsene til bønder som produserer poteter, grønnsaker, frukt og bær.

Grøntsektoren har også i sesongen 2022 hatt utfordringene spesielt knyttet til tilgang på utenlandsk arbeidskraft. Disse utfordringene er vedvarende og gir økte kostnader.

Den voldsomme økningen i prisene på elektrisk kraft har rammet hele næringslivet. Med tidvis stort energibehov har dette rammet grøntnæringa også, men veksthus har egen strømordning som gir dekning for kostnader utover 70 øre pr kWt. For andre formål som lager osv., er det den generelle strømordningen for landbruket som gjelder der det fra nyttår kun gis det dekning opp til 20 000 kWh pr måned.

14.1 Videre grøntsatsing

Ved jordbruksoppgjøret 2019 ble det etablert et rådgivende utvalg bestående av representanter fra verdikjeden, avtalepartene og virkemiddelapparatet. Utvalget la fram rapporten «Grøntsektoren mot 2035» som grunnlag for jordbruksforhandlingene 2020. Rapporten ble fulgt opp i jordbruksoppgjøret 2020. Samtidig etablerte næringa Forum for Norsk Grønt – nå Norsk Grønt. Satsinga ble fulgt opp ved oppgjøret i 2021 og delvis i 2022.

Det er behov for investeringer i grøntnæringa framover for å kunne ta vare på produksjonen og også utvide sesongen.

14.2 Målpriser

Mulighetene til å ta ut priser er avhengig av markeds- og produksjons-situasjonen og konkurransen med importert vare. Målprisene for poteter og 10 grønnsaksslag og epler blir vedtatt i de årlige jordbruks-forhandlingene og gjelder fra 1. juli samme år. I 2022 ble målprisene for grønnsaker og frukt økt med 15 prosent og øvre prisgrense økt til 20 prosent. For poteter ble målprisen økt med 90 øre/kg.

14.3 Struktur på tilskudd

I Norges Bondelags næringspolitiske program for 2020-2024 står det at vi vil jobbe for rammebetingelser som gir framtidstro og utvikling hos små og mellomstore bruk for å hindre ytterligere bruksnedgang. Regjeringa har også sagt at de vil innføre tak på tilskudd i alle produksjoner. Til fjorårets forhandlinger krevde jordbruket å innføre trappetrinn og/eller tak for antall dekar av ulike vekster pr foretak som kan få arealtilskudd. Det ble satt ned ei arbeidsgruppe som skal legge fram sine vurderinger før jordbruksoppgjøret til våren (se kapittel 2.3).

Vekstgruppe	**Gjeldende sats kr/daa i sone**							
	1	**2**	**3**	**4**	**5A**	**5B**	**6**	**7**
Potet	613						1365	
Grønnsaker	1150						2150	
Frukt	1750				2500			
Bær m.m.	1850				2300			

Dagens satser og soner for arealtilskudd er flate uten avgrensing etter størrelse på produksjonen: Ved fjorårets oppgjør fremmet faglagene dette forslaget til inndeling av arealtilskuddene for grøntsektoren etter størrelse på produksjonen. Høyest satser for de første arealenhetene:

Potet	1-300 daa
	301-600 daa
	over 600 daa
Grønnsaker	1-5 daa
	6-300 daa
	301-600 daa
	over 600 daa
Frukt	1-5 daa
	6-50 daa
	51-100 daa
	over 100 daa
Bær	1-5 daa
	6-100 daa
	101-200 daa
	over 200 daa

14.4 Plantevern

Grøntnæringa står for en betydelig verdiskapning, men næringa er sårbar i form av at en betydelig andel av produksjonen er avhengig av et godt vær og klima. Et viktig verktøy da er tilgang på plantevernmidler. Det er ei utfordring.

Det er begrensa med midler som blir søkt godkjent i Norge, da det er store kostnader med å få midlet vurdert og et begrensa marked å hente inntekter fra. For sesongen 2023 er det ingen tilgjengelig midler tillatt hverken til integrert eller økologisk produksjon ved angrep av insekter (viklere og sommerfugllarver), utover olje/såpesprøyting. Her er situasjonen akutt. Når en skadegjører inntreffer er plantevernmidler et virkemiddel for å begrense det økonomiske tapet og redusere faren for at avlinga ikke kan brukes til mat. Det er også langsiktige utfordringer knyttet opp mot dispensasjoner og godkjenninger på permanent basis. Arbeidet med å sikre tilgang på plantevernmidler er viktig og blir fulgt opp av Bondelaget og de andre aktørene i næringa.

NORGES
BONDELAG

Norges Bondelag, Postboks 9354 Grønland, 0135 Oslo
Tlf.: 22 05 45 00
bondelaget@bondelaget.no
bondelaget.no